

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA

Evidenčné číslo: 101007/I/2020/36122163739825668

**MEDZINÁRODNÝ OBCHOD SO SLUŽBAMI
AKO POTENCIÁLNY ZDROJ ÚNIKU
KAPITÁLU**

Diplomová práca

2020

Bc. Šarlota Hurtečáková

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA

**MEDZINÁRODNÝ OBCHOD SO SLUŽBAMI
AKO POTENCIÁLNY ZDROJ ÚNIKU
KAPITÁLU**

Diplomová práca

Študijný program: Bankovníctvo

Študijný odbor: Ekonomia a manažment

Školiace pracovisko: Katedra bankovníctva a medzinárodných financií

Vedúci záverečnej práce: Ing. Mária Širaňová, M.A. PhD.

Bratislava 2020

Bc. Šarlota Hurtečáková

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne, a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum: 12.5.2020

.....

Meno a priezvisko

Pod'akovanie

Touto cestou by som chcela pod'akovať vedúcej záverečnej práce Ing. Márii Širaňovej, M.A. PhD. za trpezlivosť, ochotu a odborné rady, ktoré mi poskytla počas spracovania záverečnej práce. Taktiež by som chcela pod'akovať svojej rodine a priateľom, za poskytnutú podporu.

Abstrakt

Hurtečáková, Šarlota: *Medzinárodný obchod so službami ako potenciálny zdroj úniku kapitálu*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Národohospodárska fakulta; Katedra bankovníctva a medzinárodných financií. – Vedúci záverečnej práce: Ing. Mária Širaňová, M.A. PhD. – Bratislava: NHF EU, 2020, počet strán (73 s.)

Cieľom záverečnej práce je analyzovať a kvantifikovať vplyv medzinárodného obchodu so službami Slovenska na únik kapitálu. Obsahová skladba práce je koncipovaná do štyroch kapitol. Obsahuje 9 tabuliek, 9 grafov a 3 schémy. Prvá kapitola je venovaná teoretickým východiskám v oblasti medzinárodného obchodu so službami, ako aj problematike úniku kapitálu. V druhej kapitole sme si určili hlavný cieľ diplomovej práce a taktiež aj parciálne ciele potrebné na naplnenie hlavného cieľa práce. V tretej kapitole sme opísali koncepciu metodiky práce a metód skúmania použitých na efektívne dosiahnutie výsledkov s čo najvyššou výpovednou hodnotou. V praktickej časti práce obsiahnutej v štvrtej kapitole sme podrobne opísali výsledky nášho výskumu založené na metodológii, ktorú sme uplatnili pri zbere štatistických údajov a výpočte odhadu úniku kapitálu na Slovensku.

Kľúčové slová:

medzinárodný obchod, obchod so službami, odlev kapitálu, únik kapitálu, misfakturácia

Abstract

Hurtečáková, Šarlota.: *Trade with services as a potential source of capital flight*. – University of Economics in Bratislava. Faculty of National Economy; Department of Banking and International Finance. – Advisor: : Ing. Mária Širaňová, M.A. PhD. – Bratislava: NHF EU, 2020, (73 pp.)

The aim of the final thesis is to analyse and quantify the impact of international trade in services in Slovakia on capital flight. The content of the work is divided into four chapters. Final thesis contains 9 tables, 9 graphs and 3 diagrams. The first chapter is devoted to theoretical basis in the field of the international trade in services, as well as the issue of capital flight. In the second chapter, we determined the main goal of the thesis and also the partial goals which are needed to fulfill the main goal of the final thesis. In the third chapter, we described the concept of methodology and research methods used to effectively achieve results with the highest possible informative value. In the practical part of the thesis contained in the fourth chapter, we described in detail the results of our research based on the methodology we applied in gathering of statistical data and the calculation of the estimate of capital flight in Slovakia.

Key words:

international trade, trade with services, capital outflow, capital flight, misinvoicing

Obsah

OBSAH	7
ÚVOD.....	8
1 SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBLEMATIKY DOMA A V	
 ZAHRANIČÍ	10
1.1 MEDZINÁRODNÝ OBCHOD.....	10
1.1.1 Výmenné relácie v medzinárodnom obchode.....	10
1.2 SLUŽBY.....	11
1.2.1 Medzinárodný obchod so službami	12
1.2.2 Kategorizácia služieb v medzinárodnom obchode	14
1.2.4 Liberalizácia služieb v rámci GATS.....	18
1.2.5 Prínosy a negatíva medzinárodného obchodu so službami	19
1.3 MEDZINÁRODNÉ KAPITÁLOVÉ TOKY	21
1.3.1 Liberalizácia medzinárodného pohybu kapitálu	24
1.3.2 Odlev kapitálu.....	25
1.3.3 Meranie odlevu kapitálu	29
1.4 ÚNIK KAPITÁLU (CAPITAL FLIGHT).....	29
1.4.1 Determinanty úniku kapitálu	31
1.4.2 Špekulačný kapitál a jeho mobilita.....	33
1.4.3 Meranie úniku kapitálu	34
2 CIEĽ PRÁCE	39
3 METODIKA PRÁCE A METÓDY SKÚMANIA	40
4 VÝSLEDKY PRÁCE A DISKUSIA	43
4.1 VÝVOJ A ŠTRUKTÚRA MEDZINÁRODNÉHO OBCHODU SO SLUŽBAMI	
SLOVENSKA	43
4.2 MERANIE ÚNIKU KAPITÁLU SLOVENSKA METÓDOU „TRADE MISINVOICING’’ ..	56
4.2.1 Odhad misfakturácie Slovenska metódou „Trade misinvoicing’’ z	
hľadiska odlevu kapitálu.....	58
4.2.2 Odhad misfakturácie Slovenska metódou „Trade misinvoicing’’ z	
hľadiska prílevy kapitálu	61
4.2.3 Komparácia štatistických dát	63
4.3 DISKUSIA	64
ZÁVER	66
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	68

Úvod

Služby predstavujú neodmysliteľnú súčasť každej dynamickej ekonomiky. Trendy v posledných rokoch zaznamenali rast podielu služieb na HDP oproti rastu tovarov. Služby dnes vďaka internacionalizácii nie sú už len o pohybe v rámci hraníc určitej krajiny. Rastúci vplyv globalizácie značne ovplyvňuje rozvoj služieb a s ním súvisiaci rast medzinárodného obchodu so službami. S medzinárodným obchodom súvisí aj pohyb platieb, respektíve pohyb kapitálových tokov z jednej krajiny do druhej. Liberalizácia kapitálových tokov nesporne prispieva k nárastu pozitívnych efektov na makroekonomické ukazovatele krajín zapojených do zahraničného obchodu. Odstraňovanie bariér v medzinárodnom obchode väčšinou vnímame pozitívne, pretože so sebou prináša mnohé viditeľné benefity, či už vo forme rastúcej zamestnanosti, vyššej konkurencieschopnosti, náraste kvality služieb a v neposlednom rade náraste HDP. Zbližovanie ekonomík ako obchodných partnerov okrem mnohých žiadúcich efektov na ekonomiky so sebou môže prinášať aj určité množstvo rizík. S rastúcou globalizáciou tak rastú aj príležitosti na manipuláciu dovozných a vývozných faktúr. Následne sa to prejavuje vo forme rastúceho množstva nelegitímneho kapitálu a napokon aj jeho samotného úniku z danej ekonomiky. To, akým spôsobom a do akej miery vplýva medzinárodný obchod so službami na únik kapitálu rozoberieme v našej práci.

Problematika úniku kapitálu je v súčasnosti veľmi aktuálnou témou, hlavným cieľom našej práce preto bude priblíženie nesprávnej fakturácie a s ňou vznikajúcich nezrovnalostí v súvislosti s medzinárodným obchodom so službami.

Záverečná práca sa skladá zo štyroch kapitol. Prvá kapitola sa primárne venuje teoretickému vymedzeniu medzinárodného obchodu so službami, pohybu medzinárodných kapitálových tokov, pričom hlavný dôraz kladieme na únik kapitálu a pochopeniu jeho postavenia v medzinárodnom obchode so službami. V rámci úniku kapitálu sa zaoberáme aj odlevom kapitálu, špekulačným kapitálom a kapitálovými tokmi ako celkom.

V druhej kapitole podrobnejšie popisujeme hlavný cieľ, ako aj parciálne ciele, ktorými sa táto záverečná práca zaoberá. V ďalšej kapitole popisujeme metodiku a štatistické metódy skúmania, ktoré nám pomohli objasniť hlavný cieľ našej práce.

Štvrtá kapitola s názvom Výsledky práce a diskusia podrobne popisuje dosiahnuté výsledky a snaží sa o objektívne zhodnotenie problematiky s ohľadom na teoretické

východiská. V tejto kapitole sme podrobne analyzovali vývoj a štruktúru medzinárodného obchodu so službami Slovenska. Na základe zberu štatistických údajov a výpočtov sme dosiahli hodnoty, ktoré odhadujú veľkosť unikajúceho kapitálu, ktorý vzniká v dôsledku medzinárodného obchodu so službami s danými obchodnými partnermi.

V závere práce sme hodnotili, do akej miery sa nám podarilo splniť vopred stanovené ciele.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

1.1 Medzinárodný obchod

Medzinárodný obchod vo všeobecnosti patrí medzi veľmi starú formu medzinárodnej ekonomickej spolupráce. Historicky najstaršou podobou vonkajších ekonomických vzťahov je práve medzinárodný obchod, ktorý je dodnes ich významnou súčasťou. Dnes je medzinárodný obchod spájaný najmä s fenoménom globalizácie a s rastúcim významom medzinárodných vzťahov.¹

Obchod so službami patrí k rastúcim položkám svetového obchodu, keďže so zvyšovaním objemu obchodovaných tovarov súvisí práve poskytovanie služieb, ktoré majú priamu väzbu na výmenu tovarov. Jedná sa predovšetkým o služby, ktoré súvisia s prepravou a skladovaním tovarov, poistením, platobným stykom a preberaním rizík. Významnú úlohu v medzinárodnom obchode taktiež naberajú služby súvisiace s cestovným ruchom a využitím voľného času, ale aj ďalšie komerčné služby ako je poskytovanie patentov a licencií, projektové, developerské a leasingové služby a služby v oblasti telekomunikačných a informačných technológií. Významnú súčasť finančných služieb tvoria factoring, forfaiting a franchising.²

1.1.1 Výmenné relácie v medzinárodnom obchode

*„Ak cenový vývoj výrobku, ktorý určitá krajina zamýšľa vyvážať, bude v danom období priaznivejší v porovnaní s cenovým vývojom výrobku, ktorý chce doviesť, potom za rovnaké množstvo exportovaného výrobku v nasledujúcej obchodnej výmene krajina získa väčšie množstvo importovaného výrobku. V takomto prípade dochádza k zlepšovaniu výmenných relácií danej krajín.”*³

V medzinárodnom obchode sú výmenné relácie jedným z najvýznamnejších ukazovateľov kvality zapojenia krajiny do medzinárodnej deľby práce. S rastúcimi hodnotami výmennej relácie danej krajiny rastie zároveň aj zvýhodnenie danej krajiny, ktoré

¹ MULAČOVÁ, V. – MULAČ, P. a kol. 2013. *Obchodní podnikání ve 21. století*. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. 439 s. ISBN: 978-80-247-4780-4.

² MULAČOVÁ, V. – MULAČ, P. a kol. 2013. *Obchodní podnikání ve 21. století*. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. 478 s. ISBN: 978-80-247-4780-4.

³ DONOVAL, M. 2006. *Výmenné relácie v zahraničnom obchode*. [online]. Bratislava: Národná banka Slovenska, BIATEC, ročník 14, č. 9/2006. [cit. 2019-11-03.] Dostupné na internete: <https://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/MU/06_07.pdf>.

vyplýva z cenového vývoja v medzinárodnom obchode. Ekonomickou podstatou výmenných relácií je existencia príčinného vzťahu medzi množstvom v akom sa budú dané dva výrobky/služby vymieňať a pomerom cien týchto dvoch výrobkov/služieb.⁴

1.2 Služby

Dnešný význam služieb je v teórii aj v praxi nesporný a stále má rastúcu tendenciu, práve preto sa podiel služieb na tvorbe hrubého domáceho produktu považuje za jedným z hlavných indikátorov vyspelosti ekonomík. Čím vyšší je podiel služieb na HDP, tým je ekonomika vyspelejšia. Rozvojom medzinárodného obchodu so službami sa zaoberajú najmä dve nadnárodné inštitúcie a to UNCTAD a WTO (predtým GATT). Medzi ich najdôležitejšiu aktivitu patrí liberalizácia svetového obchodu.⁵

Pre vymedzenie termínu služieb doposiaľ neexistuje ucelená a úplne jednoznačná klasifikácia a definícia. Klasickí ekonómovia ich zaradovali medzi činnosti, ktoré nevytvárajú žiadne hodnoty. Napokon až v 21. storočí začali prevažovať názory, že ide o jeden z najviac produktívnych sektorov národného hospodárstva. Klasifikácia služieb napriek tomu dnes zostáva predmetom diskusií keďže ani Všeobecná dohoda o obchode so službami (GATS) neudáva exaktnú definíciu služieb.⁶

Grönroos definuje služby ako „*proces, ktorý pozostáva z viacerých, viac alebo menej nehmotných činností, ktoré sa zvyčajne, ale nie vždy, uskutočňujú v interakciách medzi zákazníkom a zamestnancom služby alebo fyzickými zdrojmi alebo tovarom, poprípade medzi systémami poskytovateľa služieb, ktoré sa poskytujú ako riešenie problémov so súvisiacich so zákazníkmi.*”⁷

Služby sa tiež často definujú súborom charakteristík, ktoré sú v službách považované za jedinečné. Ich najčastejšie uvádzanými unikátnymi vlastnosťami sú nehmotnosť (služby sú nefyzické), neoddeliteľnosť (služby sa vyrábajú a spotrebúvajú súčasne),

⁴ DONOVAL, M. 2006. *Výmenné relácie v zahraničnom obchode*. [online]. Bratislava: Národná banka Slovenska, BIATEC, ročník 14, č. 9/2006. Dostupné na internete: <https://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/MU/06_07.pdf>.

⁵ KUBIŠTA V. a kol. 2009. *Medzinárodné ekonomické vzťahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 121-122 s. ISBN: 978-80-7380-191-5.

⁶ KUBIŠTA, V. a kol. 2009. *Medzinárodné ekonomické vzťahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 121-122 s. ISBN: 978-80-7380-191-5.

⁷ GRÖNROOS, CH. 2007. *Service Management and Marketing*. 3. vydanie. Hoboken: John Wiley & Sons, 2007. [cit. 2019-10-26.] 10-11 s. ISBN: 978-04-7002-86-29.

heterogenita (služby sú vysoko premenlivé) a pominuteľnosť (služby nie je možné skladovať).⁸

1.2.1 Medzinárodný obchod so službami

Z historického hľadiska tvoria služby integrálny vstup pre obchod s tovarom. Transport, komunikácie, a najmä financie, boli vždy hlavnými sprostredkovateľmi obchodu s tovarmi. Obchod dnes už však nie je výlučne o pohybe tovaru medzi hranicami. Technologické zmeny, najmä v oblasti informácií a komunikačných technológií a taktiež zvyšujúca sa deregulácia ekonomických činností prispieva k zvyšujúcej sa obchodovateľnosti služieb. Znížením „proximitnej záťaže“ medzi producentom a dodávateľom tak stále narastá podiel medzinárodného obchodu služieb pred tovarmi.⁹

Globálny obchod so službami zaznamenal výrazný nárast, a to najmä v posledných rokoch, vďaka rastúcej integrácii na svetových trhoch, ktorá v roku 2007 zabezpečila rastúci trend dopytu po sektore služieb. Vďaka pokrokom v oblasti technológií obchod so službami prebieha oveľa jednoduchšie a možno tiež povedať, že vďaka lepšej a rozvinutejšej infraštruktúre sa znížili náklady súvisiace so službami. Yousefi poznamenáva, že aj nárast využívania internetu má pozitívny vplyv na obchod v službách. Služby sú kľúčovým determinantom konkurencieschopnosti spoločnosti všetkých firiem v otvorených ekonomikách a taktiež môžu služby byť motorom rastu vývozu.¹⁰

⁸ MOELLER, S. 2010. *Characteristics of Services – A New Approach Uncovers their Value*. [online]. Oestrich-Winkel, Germany: Department for Market-oriented Management, European Business School (EBS), 2010. ISSN 0887-6045. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/235266809_Characteristics_of_services_-_a_new_approach_uncovers_their_value>.

⁹ FRANCOIS, J. – HOEKMAN, B. 2010. *Services Trade and Policy*. [online]. Journal of Economic Literature, American Economic Association, september 2010. Dostupné na internete: <<https://ideas.repec.org/a/aea/jeclit/v48y2010i3p642-92.html>>.

¹⁰ YOUSEFI, A. 2018. *Estimating the Effect of the Internet on International Trade in Services*. [online]. Canada: Department of Economics, Business and Mathematics, King's University College, Western University, 28.februára 2018. ISSN 2372-9759. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/323495241_Estimating_the_Effect_of_the_Internet_on_International_Trade_in_Services>.

Ako uvádza Balchin „*služby nie sú len priamo vyvážané, ale zahŕňajú sa aj do vývozu tovaru.*“¹¹ Kľúčovou charakteristikou obchodu so službami je to, že vývoz služieb je menej volatilný ako vývoz tovaru.

Jedným zo štylizovaných faktov ekonomického rozvoja je, že podiel služieb na HDP a zamestnanosti stúpa so zvyšujúcimi sa príjmami vzhľadom na obyvateľa. V krajinách s najnižším príjmom generujú služby približne 35 percent HDP. V krajinách OECD sa tak zvyšuje na viac ako 70% národného dôchodku a zamestnanosti.¹²

Svetový obchod je možné merať prostredníctvom štyroch druhov dodávok: akcia (režim 1), spotreba v zahraničí, napríklad turistami alebo zahraničnými študentmi (režim 2), obchodná prítomnosť (režim 3) a pohyb fyzických osôb kvôli poskytovaniu služieb (režim 4). Keď sa príspevok služieb k celkovému obchodu meral v roku 2007 z hľadiska pridanej hodnoty, tento podiel predstavoval až 50%.

Rozširovanie ekonomík sústredujúcich sa na služby je vyvolané celým radom faktorov vrátane pružnosti príjmu, stimulovaniu firiem, aby pri rozširovaní trhu rozširovali činnosti špecializovaným poskytovateľom. Pokrok v oblasti informačných a komunikačných technológií čoraz viac povoľuje cezhraničný „neodstránený“ obchod so službami náročnými na pracovnú silu, čím sa zrýchľuje rast činností v oblasti služieb. Konkurencieschopnosť firiem v otvorených ekonomikách je sčasti determinovaná prístupom k nízko-nákladovým a kvalitným výrobným službám – telekomunikáciám, dopravným a distribučným službám, finančnému sprostredkovaniu atď. Všeobecne známe procesy, ktoré sa rôzne nazývajú globálny outsourcing, fragmentácia, zdieľanie výroby a offshoring, závisia od prístupu k takýmto službám a od nákladov na nich.¹³

¹¹YOUSEFI, A. 2018. *Estimating the Effect of the Internet on International Trade in Services* [online]. Canada: Department of Economics, Business and Mathematics, King's University College, Western University, 28.februára 2018. . [cit. 2019-10-26.] ISSN 2372-9759. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/323495241_Estimating_the_Effect_of_the_Internet_on_International_Trade_in_Services>.

¹²HOEKMAN, B. 2006. *Liberalizing trade in services : a survey*, Policy Research Working Paper Series 4030. [online]. The World Bank, 2006. Dostupné na internete: <<https://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/4030.html>>.

¹³FRANCOIS, J.,F. – MANCHIN, M. – MARTIN, W. 2013. *Market Structure in Multisector General Equilibrium Models of Open Economies*. In: B. D. Peter and W. J. Dale eds, *Handbook of Computable General Equilibrium Modeling*. [online]. Elsevier, 1571600. Dostupné na internete: <<https://ideas.repec.org/h/eee/hacchp/v1y2013icp1571-1600.html>>.

1.2.2 Kategorizácia služieb v medzinárodnom obchode

Klasifikáciou služieb a ich zachytením v medzinárodných štatistikách sa zaoberajú experti z medzinárodných organizácií – GATT, MMF a OECD. Podľa ročenky MMF sa služby v medzinárodnom obchode rozdeľujú na faktorové (neobchodovateľné) a nefaktorové (obchodovateľné). Faktorové, čiže neobchodovateľné služby zahŕňajú služby, ktorých mechanizmus bežného obchodu nie je spojený s transferom. Patria sem služby, ktoré obsahujú prevody finančných prostriedkov súvisiace s nasadením výrobných faktorov ako je pracovná sila a kapitála do zahraničia. Zaznamenávame ich ako dôchodky z priamych investícií a ostatných zahraničných investícií.

Najväčšiu časť neobchodovateľných služieb tvoria úroky z úverov poskytovaných v medzinárodnom obchode, ale patria sem taktiež napríklad aj dividendy plynúce z držby akcií zahraničných firiem alebo remitencie zisku z medzinárodného podnikania. Podiel faktorových služieb na celkových službách neustále rastie, a to najmä preto, že vyspelé krajiny prenikajú na zahraničné trhy vo forme portfóliových a priamych zahraničných investícií.¹⁴

Nefaktorové služby sú služby obchodovateľné. Transfer nefaktorových služieb je spojený s mechanizmom bežného obchodu.

Podľa štatistiky Medzinárodného menového fondu ich rozdeľujeme do štyroch kategórií:

„A) zahraničný cestovný ruch,

B) nákladná doprava,

C) ostatná doprava,

D) ostatné služby.”¹⁵

Kategóriu ostatné služby ďalej rozdeľujeme na služby oficiálne a súkromné. Oficiálne služby sú služby, ktoré sú poskytované štátnym orgánom. Súkromné služby tvorí

¹⁴ MICHNÍK, L. 1998. a kol. *Zahraničný obchod*. Bratislava: Sprint, vfra, 1998. s.367-368. ISBN: 80-8884-31-8.

¹⁵ International Monetary Fund, 2014. *Balance of Payments and International Investment Position Compilation Guide (BPM6 CG)*. [online]. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2014. s.188-195. [cit. 2020-01-03]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2014/pdf/GuideFinal.pdf>>. ISBN 978-1-48437-271-5.

veľké množstvo rozličných služieb a činností ktoré sú poskytované orgánom a občanom iného štátu a taktiež zahraničným hospodárskym organizáciám.

Pri tomto členení faktorových služieb je v ich kategorizácii hlavným nedostatkom, že údaje sú priveľmi agregované. Najrozsiahlejšiu kategóriu tvorí zložka ostatné služby, ktoré zahŕňajú v súčasnosti najviac a najrýchlejšie rozvíjajúce sa obchodovateľné služby, ako sú napríklad služby poistenia, finančné služby poskytované bankami a inými finančnými inštitúciami alebo služby komunikácie a právne a poradenské služby.

Michalová a Šuterová členia služby podľa kritéria či je alebo nie je pridaná hodnota vymieňaná medzi rezidentmi a nerezidentmi na päť kategórií:

1. *„služby orientované na domáci trh – ide predovšetkým o osobné služby a služby, ktoré poskytuje štát občanom,*
2. *služby poskytované tuzemskými subjektami na domácom trhu zahraničným subjektom (ide najmä o dopravné služby a služby cestovného ruchu),*
3. *služby priamo vyvážané alebo dovážané cez hranice krajiny,*
4. *služby poskytované filiálkami a zahraničnými pobočkami, kedy je nevyhnutná prítomnosť firmy v krajiny kde sa vývoz uskutočňuje,*
5. *služby poskytované za účasti fyzických osôb”.*¹⁶

Posledné štyri uvedené kategórie sa priamo týkajú medzinárodného obchodu. Tento obchod sa môže uskutočňovať buď v čistej alebo v materializovanej podobe, teda buď s prekročením hraníc alebo bez ich prekročenia.

1.2.3 Faktory ovplyvňujúce medzinárodný obchod so službami

Medzinárodný obchod ako celok ovplyvňujú rôzne faktory, ale za najvýznamnejší faktor sa považuje globalizácia. Pozitívnu stránkou globalizácie v medzinárodnom obchode je, že ekonomiky sa snažia svoje služby na medzinárodnom trhu predat' v najvyššej kvalite za čo najvýhodnejšiu cenu, čo napomáha k zlepšovaniu ich kvality. Globalizácia do medzinárodného obchode taktiež prináša aj negatíva, a to najmä vo forme vytvárania čoraz viac heterogénnych služieb.

¹⁶ MICHALOVÁ, V. – ŠUTEROVÁ, V. 2004. *Služby*. Hronský Beňadik: NETRI, 2004. 129 s. [cit. 2019-10-10]. ISBN: 80-968904-5-X.

Podľa Obadiho sa v dôsledku globalizácie neustále mení konkurencieschopnosť krajín a miest. Medzi hlavné faktory globalizácie patrí najmä rozvoj komunikačných a informačných technológií. Obadi uvádza ako ďalšie faktory vplyvajúce na medzinárodný obchod, fiškálnu politiku, monetárnu politiku, zahraničnoobchodnú politiku, konkurenciu a priame zahraničné investície.¹⁷

Karmali a Sudarsan zistili, že vývoj služieb je určený obchodom s tovarmi. Čo sa týka rozdielov medzi krajinami, tvrdia, že vplyv obchodu s tovarom na obchod so službami je relatívne dôležitý pre rozvinuté krajiny a menej dôležitý pre rozvojové krajiny.¹⁸

Podľa Michalovej s Šuterovej medzi makroekonomické faktory, ktoré ovplyvňujú medzinárodný obchod so službami patrí najmä liberalizácia a deregulácia, resp. odstraňovanie prekážok, ktoré bránia v medzinárodnom obchode čo súvisí aj so zvýšeným tlakom GATS. V posledných desaťročiach výrazný vplyv na služby mali technologické zmeny a inovácie starých služieb novými. Vďaka už vyššie spomínanej globalizácii medzinárodného obchodu so službami sa zvýšil rast počtu zahraničných subjektov a vo všeobecnosti rast dopytu po službách. Podľa autoriek na medzinárodný obchod so službami vplyva napríklad aj anticyklický vývoj a stabilita služieb, či rast neurčitosti.¹⁹

Kubičková považuje za dôsledok rozvoja medzinárodného obchodu so službami nasledovné faktory:

- 1.) Investovanie v službách a liberalizácia obchodu** – tento faktor posilňuje liberalizáciu pomocou odstraňovaním bariér. Liberalizácia postupne odstránila aj bariéry na uskutočnenie, ktoré sú definované ako 4 spôsoby obchodu so službami v GATS. Najvýznamnejší vplyv na vývoj medzinárodného obchodu so službami však malo odstránenie tých bariér, ktoré spôsobovali obmedzenia pôsobenia poskytovateľov služieb v domácej krajine, resp. krajine spotrebiteľa.
- 2.) Internacionalizácia podnikov služieb** – proces internacionalizácie v službách je úzko spojený s expandovaním podnikov služieb do zahraničia. Existuje viacero

¹⁷ OBADI, S., M. a kol. 2008. *Globálna ekonomika – Nové trendy a analýzy vybraných problémov*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2008. 191 s. ISBN 978-80-7144-169-4.

¹⁸ KARMALI, D. P., – Sudarsan, P., K. 2008. *Impact of Trade in Goods on Trade in Services: A Country Level Panel Data Analysis*. [online]. Indian Journal of Economics and Business 7 (1):145–154. Dostupné na internete:< <https://www.semanticscholar.org/paper/Impact-of-trade-in-goods-on-trade-in-services%3A-A-Karmali-Sudarsan/1bdc28ab5980725d4f934e2ba5b8b3e9def0d4b3>>.

¹⁹ MICHALOVÁ, V., – ŠUTEROVÁ, V. *Služby*. Hronský Beňadik: NETRI, 2004. [cit. 2019-18-10]. 131 s. ISBN: 80-968904-5-X.

druhov internacionalizácie podnikov. V službách sa často vyskytujú cezhraničné akvizície a fúzie, priame zahraničné investície, aliancie, zmluvy o manažmente ale taktiež aj franchising. Využívanie internacionalizácie podnikov sa uskutočňuje najmä kvôli znižovaniu transakčných nákladov, vyhľadávaniu nových trhových príležitostí, a zvyšovaniu efektívnosti podnikov.²⁰ Bryson taktiež uvádza, že jedným z hlavných faktorov rozvoja medzinárodného obchodu so službami je práve proces internacionalizácie. Podľa Brysona je sú hlavnými motívmi zapojenia sa podnikov do procesu internacionalizácie najmä znižovanie nákladov, zvyšovanie efektívnosti a vytváranie nových aktív. Pri menších podnikoch sa jedná najmä o nasledovanie klienta do zahraničia, pri väčších je to nasledovanie konkurentov.²¹

- 3.) **Priame zahraničné investície v službách** – na efektívne uskutočnenie medzinárodného obchodu so službami je častokrát potrebná komerčná prítomnosť a prítomnosť kapitálu poskytovateľa služieb v krajine spotrebiteľa.
- 4.) **Technologický rozvoj** – pri rozvíjaní internacionalizácie služieb hrali nezanedbateľnú úlohu inovácie a rozvoj informačných a komunikačných technológií. Technologický rozvoj mal najväčšie prínosy najmä v obchode s obchodno-podnikateľskými službami.²²
- 5.) **Outsourcing** – Pod týmto pojmom rozumieme proces, ktorý je používaný pri prenesení výkonu niektorých činností, najmä vnútropodnikových aktivít na špecializované externé podniky zaoberajúce sa produkciou služieb. Tieto outsourcované služby väčšinou nesúvisia s hlavnou činnosťou podniku. Vďaka outsourcingu sa firmy môžu sústrediť výlučne na podnikateľskú činnosť a na aktivity s ňou súvisiace. Tento proces tiež zabezpečuje riešenie problémov týkajúcich sa nedostatku kvalifikovaných zamestnancov, znižovaniu transakčných nákladov a taktiež napomáha k zvyšovaniu konkurencieschopnosti podniku.²³

²⁰ MICHALOVÁ, V. – BENEŠOVÁ, D. – ŠŤASTNÁ, J. 2013. Služby v modernej ekonomike. 2. dopl. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013. s.291. ISBN 978-80-225-3767-4.

²¹ BRYSON, J.R – DANIELS, P.W. 2007. The handbook of service industries.Cornwall: MPG Books Ltd, 2007. 266-267 s. ISBN 978-1-84064-948-2.

²² MICHALOVÁ, V. – BENEŠOVÁ, D. – ŠŤASTNÁ, J. 2013. Služby v modernej ekonomike. 2. dopl. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013. s.291. ISBN 978-80-225-3767-4.

²³ KUBIČKOVÁ, V. a kol. 2016. *Dynamické podniky služieb - gazely*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 150. ISBN: 978-80-7552-437-9.

1.2.4 Liberalizácia služieb v rámci GATS

Najbežnejšia definícia liberalizácie služieb spočíva v postupnom odstraňovaní prekážok resp. bariér, ktoré bránia voľnému obchodovaniu. Dôležitým faktorom liberalizácie je odstránenie colných a necolných obmedzení, ktoré sú podporené bilaterálnymi a multilaterálnymi dohodami. Hodnotu služieb poskytovaných cez hranice je ťažšie kontrolovateľné ako je tomu pri hodnote výrobkov. Z tohto dôvodu sa clá len neuvalujú vo veľkej miere a reštrikcie na obchod so službami majú vo väčšine formu necolného typu. Vďaka liberalizácii obchodu so službami rastie konkurencieschopnosť, investície a taktiež dochádza k lepšej alokácii výrobných zdrojov a využitiu komparatívnych výhod krajín.²⁴

Existuje čoraz viac dôkazov o tom, že liberalizácia služieb je hlavným potenciálnym zdrojom rastu a že výkonnosť sektorov služieb, a tým aj politik v oblasti služieb, môže byť dôležitým determinantom objemu obchodov, distribučných účinkov obchodu a rastu ekonomiky ako celku.²⁵ Je to práve Všeobecná dohoda o obchode so službami GATS ktorá sa postarala o liberalizáciu medzinárodného obchodu so službami.

Všeobecná dohoda o obchode so službami GATS (General Agreement on Trade with Services) bola uzavretá na pôde Svetovej obchodnej organizácie WTO (resp. jej predchodcu Všeobecnej dohody o clách a obchode GATS) vstúpila do platnosti v januári 1995. Táto dohoda je založená na podobných cieľoch ako Všeobecná dohoda o clách a obchode GATT, ktorá sa týka tovarov. Hlavnou úlohou GATS je zabezpečovať systém pravidiel medzinárodného obchodu, stimuláciu hospodárskych aktivít, rovné a nediskriminačné zaobchádzania so všetkými účastníkmi trhu, a taktiež podporovanie obchodu a rozvoja pomocou progresívnej liberalizácie.

Hlavné faktory, ktoré bolo potrebné zohľadniť pri formovaní Dohody GATS:

- *„Vytvorenie multilaterálneho systému princípov a pravidiel, zameraných na progresívne otváranie obchodu so službami, ako prostriedku na zabezpečenie expanzie služieb.*

²⁴ MICHALOVÁ, V. a kol. 2008. *Služby v modernej ekonomike*. Bratislava: Ekonóm, 2008. 160-162 s. ISBN: 978-80-225-2661-6.

²⁵ HOEKMAN, B. 2006. *Liberalizing trade in services : a survey (English)*. Policy, Research working paper ; no. WPS 4030. [online]. Washington, DC: World Bank, október 2006. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/901141468328179817/Liberalizing-trade-in-services-a-survey>>.

- *Uznávanie práv členských krajín WTO regulovať poskytovanie služieb s cieľom zabezpečovania plnení zámerov vlastnej hospodárskej politiky.*
- *Snaha pomáhať rozvojovým krajinám zvýšiť a skvalitniť ich účasť na svetovom obchode.*''²⁶

Dohoda GATS obsahuje ciele a použité definície, základné, ale zároveň aj špecifické povinnosti a ustanovenia, ktoré sa aplikujú pri všetkých, resp. jednotlivých sektoroch služieb v medzinárodnom obchode.

1.2.5 *Prínosy a negatíva medzinárodného obchodu so službami*

Vo všeobecnosti medzi pozitívne vplyvy medzinárodného obchodu ako celku radíme najmä možnosť vyššej produkcie pre domáce subjekty a s tým spojený rýchlejší hospodársky vývoj krajiny spolu s rastom HDP. Rozvojom medzinárodného obchodu sa taktiež zvyšuje dostupnosť širšieho a diverzifikovaného sortimentu pre spotrebiteľov, čo ďalej súvisí so zvýšenou konkurenciou a následným tlakom na znižovanie cien. Medzinárodný obchod pozitívne prispieva aj k rozvoju fungujúcich medzinárodných vzťahov.

Medzinárodný obchod zo sebou prináša aj určité negatíva napríklad v podobe odlevu spotrebných výdavkov do zahraničia vďaka importu. Vďaka tlaku na znižovanie cien dochádza k možnosti likvidácie domácich výrobcov, čo sa môže odzrkadliť aj na poklese HDP a raste nezamestnanosti.²⁷

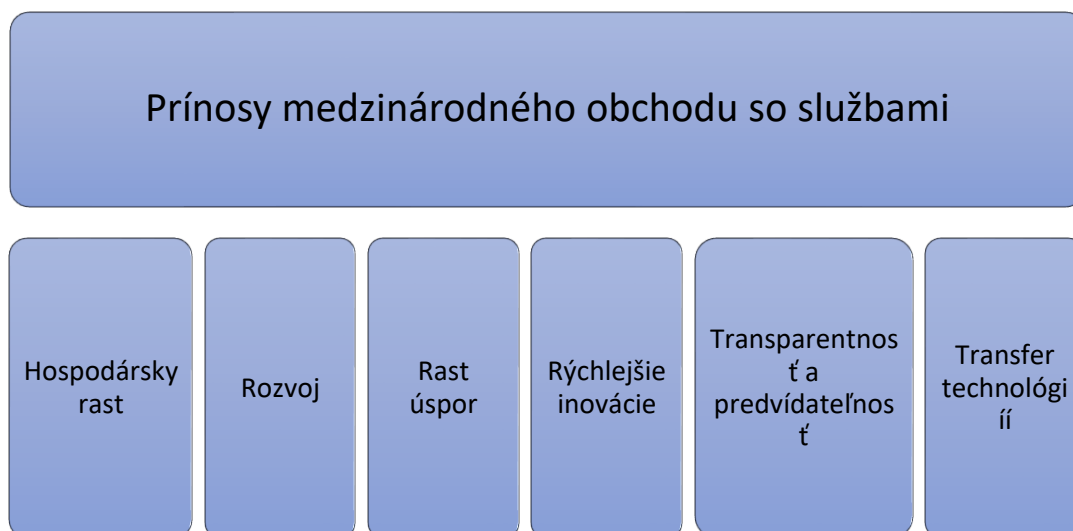
Nevýhody medzinárodného obchodu sa spájajú najmä s celkovým uľahčením obchodu, čo je jediný spôsob, ako podporiť vývoz. Vlády to robia prostredníctvom znižovania ciel a odstraňovaním iných blokov dovozu. Ako dôsledok odstraňovania prekážok dovozu tovaru a služieb sa znižuje počet pracovných miest v domácich odvetviach, ktoré nemôžu konkurovať v globálnom meradle. To následne vedie aj k outsourcingu pracovných miest, čo je situácia, keď spoločnosti premiestňujú svoje call centrá, výrobu a

²⁶ MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Služby a WTO*. [online]. [cit. 2019-20-10]. Dostupné na internete: <<https://www.mhsr.sk/obchod/multilateralne-obchodne-vztahy/wto/sluzby-a-wto>>.

²⁷ MULAČOVÁ, V. – MULAČ, P. a kolektív. 2013. *Obchodní podnikání ve 21. století*. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. 446 s. ISBN: 978-80-247-4780-4.

kancelárie do krajín s nižšími životnými nákladmi.²⁸ Krajiny s tradičnými ekonomikami by mohli prísť o svoju miestnu poľnohospodársku základňu, pretože rozvinuté ekonomiky dotujú svoj poľnohospodársky podnik. USA a Európska únia to robia, čo podhodnocuje ceny miestnych poľnohospodárov.

Schéma č.1 Prínosy medzinárodného obchodu so službami

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa WTO

Keď sa pozrieme konkrétne na medzinárodný obchod so službami, podľa WTO ich prínos spočíva v šiestich základných faktoroch. Vďaka medzinárodnému obchodu so službami krajiny zaznamenávajú vyšší hospodársky rast a s ním spojený rozvoj infraštruktúry.

Druhým pozitívnym efektom je rozkvet rozvojových krajín vďaka prístupu k službám na svetovej úrovni. Prístup k nim pomáha vývozcom a výrobcům v rozvojových krajinách vyťažiť zo svojej konkurenčnej sily čo najviac. Mnohé rozvojové krajiny sú tak schopné stavať na príleve zahraničných investícií a zahraničného know-how, vďaka čomu sa môžu rýchlejšie rozvíjať.

²⁸ AMADEO, K. 2020. International Trade: Pros, Cons, and Effect on the Economy *Four Reasons Why International Trade Is Slowing*, . [online]. február 2020. Dostupné na internete: <<https://www.thebalance.com/international-trade-pros-cons-effect-on-economy-3305579>>.

Ako tretí pozitívny efekt medzinárodného obchodu so službami definuje WTO úspory. Jedná sa o úspory, ktorých predpokladom je liberalizácia. Liberalizácia vedie k nižším cenám služieb, k ich vyššej kvalite a širšiemu výberu služieb pre spotrebiteľa, vďaka čomu sú spotrebiteľia schopní tvoriť vyššie úspory.

Vďaka medzinárodnému obchodu so službami taktiež dochádza k rýchlejšim inováciám, pričom krajiny zapojené do zahraničného obchodu so službami zaznamenávajú väčšie inovácie v službách a procesoch. V minulosti napríklad v prijatí telekomunikačných reforiem Európa zaváhala, čo sa odzrkadlilo na jej pomalšom raste v porovnaní s USA, ktorá reagovala okamžite.

Transparentnosť a predvídateľnosť taktiež WTO charakterizuje ako benefit plynúci z medzinárodného obchodu so službami. Záväzky krajín vo WTO predstavujú právnu záruku, že zahraničné spoločnosti budú môcť poskytovať svoje služby za stabilných podmienok. Vďaka jasnej predstave o budúcnosti sú tak spoločnosti schopné plánovať do budúcnosti, čo samozrejme podporuje aj dlhodobé investície.

Transfer technológií je posledný pozitívny efekt medzinárodného obchodu so službami, ktorý WTO zdôrazňuje. Ako sme už vyššie spomínali, záväzky krajín vo WTO majú pozitívny vplyv na transparentnosť ale aj na transfer technológií, pretože pomáhajú stimulovať priame zahraničné investície. Priame zahraničné investície zo sebou zvyčajne prinášajú nové technológie a know-how, ktoré následne ďalej prenikajú do širšej ekonomiky. Z tohto následne profitujú aj spoločnosti v iných odvetviach, ktoré využívajú vstupy v sektore služieb, ako sú napríklad finančné služby alebo telekomunikácie.²⁹

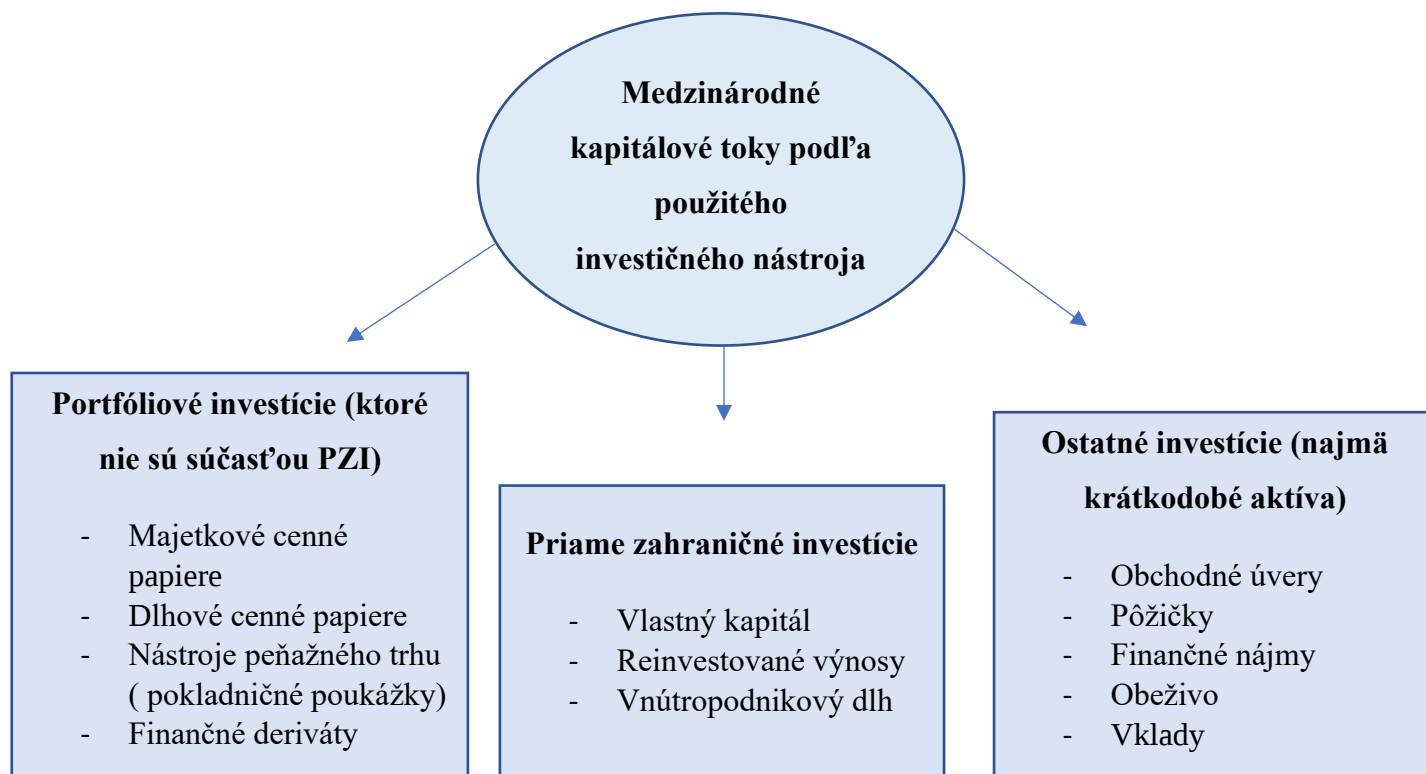
1.3 Medzinárodné kapitálové toky

Kapitál vo všeobecnosti tvorí základný koncept ekonomickej kalkulácie, ktorá v peňažných jednotkách vyjadruje čisté bohatstvo (aktíva mínus pasíva) pozostávajúce zo všetkých druhov kapitálových statkov a predajných aktív (úspor) pripadajúcich určitej osobe alebo inej jednotke zúčastňujúcej sa trhového hospodárstva. Vďaka použitiu tohto účtovného konceptu je možné predpovedať a odhadnúť zisky (prírastok na kapitálovom účte) a straty (úbytok na kapitálovom účte) uskutočnených finančných operácií. Preto je koncept kapitálu

²⁹ World Trade Organization. *GATS: Fact and Fiction*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gats_factfiction3_e.htm>.

nevyhnutne nutný ako kompas vedúci všetky budúce trhové jednania, tak, ako aj prostriedok zistenia úspechu či neúspechu jednania, ktoré už prebehlo.³⁰

Schéma č.2 Klasifikácia medzinárodných kapitálových tokov podľa použitého investičného nástroja (OECD, MMF)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa MMF. Manuál pre platobnú bilanciu, Washington, DC, 1993.

Na rozlíšenie jednotlivých druhov kapitálu možno využiť niekoľko typov kritérií. Z hľadiska zdroju kapitálu, rozlišujeme medzinárodný kapitál súkromný (investovaný jednotlivými spoločnosťami, ich združeniami či fyzickými osobami) a oficiálny kapitál (poskytnutý inými štátmi). Z časového hľadiska možno rozlišovať medzi kapitálom krátkodobým, strednodobým a dlhodobým. Čo sa týka charakteru vstupujúcich financií,

³⁰ VON MISES, L. 2006. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006, xxvii. ISBN 80-863-8945-6.

možno kapitál rozdeliť na vytvárajúci dlžnicke záväzky a kapitál, ktoré takéto záväzky nevytvára.

Medzi posledný druh kapitálu patrí kapitál ziskový a neziskový. Neziskový kapitál tvorí predovšetkým medzinárodnú pomoc a tzv. remitencie, teda finančné prostriedky zasielané v zahraničí žijúcimi emigrantmi svojim rodinám späť do krajiny svojho pôvodu.³¹

Medzinárodné kapitálové toky majú rôzne kategórie ziskového kapitálu kde zaraďujeme priame zahraničné investície, portfóliové investície, a ostatné investície v podobe dlhodobých úverov a zahraničných obchodných pôžičiek. Práve priame zahraničné investície sú jednou z ich najdôležitejších kategórií.³²

Termínom medzinárodné kapitálové toky môžeme označiť všetky cezhraničné kapitálové transfery rozličného charakteru. Medzinárodné kapitálové toky sú finančnou stránkou zahraničného obchodu. Keď subjekt dováža tovar alebo službu, kupujúci (dovozca) vyplatí predajcovi (vývozcovi) peňažnú platbu, rovnako ako pri domácich transakciách. Keby sa celkový vývoz rovnal celkovému dovozu tieto menové transakcie by sa vyrovnali na čistej nulovej hodnote: ľudia v krajine by dostávali toľko finančných tokov, koľko zaplatili. Vo všeobecnosti sa však obchodná bilancia nerovná nule.

Najbežnejší opis obchodnej bilancie krajiny, ktorý sa týka obchodu s tovarom a službami, príjmov a transferov, sa nazýva zostatok na bežnom účte. Ak má krajina na svojom bežnom účte prebytok alebo deficit, existuje kompenzačný čistý finančný tok pozostávajúci z meny, cenných papierov alebo iných nárokov na vlastníctvo nehnuteľností. Tento čistý finančný tok sa nazýva zostatok na kapitálovom účte. Ak dovoz krajiny presiahne jej vývoz, má deficit bežného účtu. Jej zahraniční obchodní partneri, ktorí vlastnia čisté peňažné pohľadávky, môžu naďalej držať svoje pohľadávky ako peňažné vklady alebo meny, alebo môžu peniaze použiť na nákup iných finančných aktív, nehnuteľností alebo akcií v krajine s deficitom obchodu. Čisté kapitálové toky zahŕňajú súčet týchto peňažných, finančných, nehnuteľných a majetkových nárokov. Kapitálové toky sa pohybujú opačným smerom ako pohľadávky z obchodu s tovarom a službami. Krajina s deficitom bežného účtu má teda prebytok na kapitálovom účte. Z účtovného hľadiska je zostatok na bežnom účte vyvážený

³¹ADAMCOVÁ, L. – NĚMEČKOVÁ, T. a kol. 2009. *Rozvojová ekonomika*. Praha: Oeconomica, 251-252 s. ISBN 9788024515151.

³² OECD. 2010. *International financial flows*. In: OECD Factbook: Economic, Environmental and Social Statistics. [online]. Paríž: OECD Publishing, 2010. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1787/factbook-2010-103-en>>.

zostatkom na kapitálovom účte. Zatiaľ čo všetky vyššie uvedené výkazy sú podľa definície účtovných podmienok presné, údaje o medzinárodnom obchode a finančných tokoch sa vo všeobecnosti prelínajú s chybami, zvyčajne kvôli podhodnoteniu. Preto údaje o medzinárodnom kapitáli a obchode obsahujú výkaz chyby vyrovnaní nazývaný „čisté chyby a omyly“. ³³

1.3.1 Liberalizácia medzinárodného pohybu kapitálu

Medzinárodné kapitálové toky predstavujú jeden z kľúčových efektov rastúcej globalizácie. Ich nárast bol v posledných dvoch desaťročiach ovplyvnený postupným odstraňovaním bariér cezhraničnej alokácie kapitálu. Rastúca alokácia medzinárodného kapitálu tak viedla k prudkému nárastu finančnej previazanosti krajín. ³⁴

Liberalizácia pohybu kapitálu a voľné pásmo obchodovania s menami na svetovom devízovom trhu prináša rôznym ekonomikám možnosť financovať svoj ekonomický rast pomocou zahraničného kapitálu, zároveň to ale vytvára priestor pre vznik finančných kríz. ³⁵

Hlavným prínosom liberalizácie kapitálových tokov je efektívnejšia alokácia globálnych úspor. Kapitál by tak mal prichádzať tam, kde môže byť využitý najefektívnejšie.

Alokácia ale nemusí nastať automaticky. Základným predpokladom na to, aby nastala je to, že kapitál musí tečť smerom do krajín, ktoré ponúkajú najvyššie produktívne výnosy. Tento efekt je možné predpokladať u priamych zahraničných investícií pričom to ale nemusí platiť u krátkodobého kapitálu, pretože ten sa prelieva medzi krajinami podľa toho, akú výšku úrokových sadzieb momentálne ponúkajú. Úrokový diferenciál často odzrkadľuje vyššiu mieru inflácie, poprípade vyššiu rizikovosť danej ekonomiky.

Ďalším prínosom voľného pohybu kapitálu je rast objemu investičných zdrojov, ktoré môžu urýchliť rast príslušnej ekonomiky. Prílev kapitálu predpokladá jednoduchší

³³ OTT M. 2008. *International Capital Flows: The Concise Encyclopedia of Economics*. 2008. [online]. Library of Economics and Liberty, jún 2015. Dostupné na internete: <<https://www.econlib.org/library/Enc/InternationalCapitalFlows.html>>.

³⁴ MIRDALA, R. a kol. 2011. Ekonomické aspekty liberalizácie kapitálových tokov v európskych tranzitívnych ekonomikách. [online]. Košice: Univerzitná knižnica, Technická univerzita v Košiciach, 2011. Dostupné na internete: <http://www3.ekf.tuke.sk/ket/subory/knihy/mirdala_liberalizacia_kapitalovych_tokov.pdf>. ISBN: 978-80-553-0838-8.

³⁵ KUNEŠOVÁ, H. – CIHELKOVÁ, E. a kol. 2006. *Světová ekonomika - nové jevy a perspektivy*, Praha: C. H. Beck, 2006. 45-46 s. ISBN: 8071794554.

prístup na zahraničné trhy aj pre jednotlivých investorov a domácnosti. Prílev kapitálu je previazaný aj s nárastom nových finančných technológií, ktoré môžu výrazne zlepšiť úroveň domáceho finančného systému.

Z hľadiska rizík liberalizácie medzinárodných kapitálových tokov radí Kunešová medzi najzávažnejšie vznik finančných a menových kríz, ktoré v posledných desaťročiach výrazne postihli mnohé krajiny.

V dôsledku liberalizácie dochádza k prudkým odlevom kapitálu, ktoré môžu pod vplyvom paniky a prehnanej reakcií finančných trhov viesť k rozšíreniu kríz aj do doposiaľ zdravých ekonomík. Pokiaľ zahraničný kapitál slúži k financovaniu výraznej časti domácich investícií nečakaný odlev kapitálu môže pre ekonomiku priniesť závažné dôsledky, obvykle až do štádia hlbkej recesie.³⁶

1.3.2 Odlev kapitálu

Niektoré odlevy kapitálu sú prirodzeným dôsledkom otvorenosti ekonomík a nemusíme ich vnímať ako nežiadúci jav, ktorý by si vyžadoval si nevyhnutne zaviesť určité politické kroky na ich odstránenie. Odlev kapitálu môže odrážať zvýšenú liberalizáciu, príležitosti na vonkajšie investície ale aj finančnú integráciu. Zároveň ale môžu odlevy, ktoré sú veľké, trvalé alebo náhle predstavovať významné politické výzvy, ktoré si žiadajú určité reštrikcie.³⁷

Dôvody odlevu kapitálu zahŕňajú rôzne motívy od politických nepokojov, zavedenia reštriktívnych trhových opatrení až po hrozby pre vlastníctvo majetku a nízke domáce úrokové sadzby. Napríklad v roku 2016 Japonsko znížilo úrokové sadzby na záporné úrovne štátnych dlhopisov a zaviedlo opatrenia na stimuláciu expanzie hrubého domáceho produktu. Rozsiahly odlev kapitálu z Japonska v 90. rokoch spôsobil dve desaťročia stagnujúceho rastu v krajine, ktorá kedysi predstavovala druhé najväčšie hospodárstvo na svete.³⁸

³⁶ KUNEŠOVÁ, H. – CIHELKOVÁ, E. a kol. 2006. *Světová ekonomika - nové jevy a perspektivy*, Praha: C. H. Beck, 2006. 45-46 s. ISBN: 8071794554.

³⁷ TIWARI, S. 2015. *Managing capital outflows — further operational considerations*. [online]. Washington, D.C: International Monetary Fund Washington, D.C, december 2015. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2015/120315.pdf>>.

³⁸ CHEN, J. 2019. *Capital Outflow*. [online]. Apríl 2019. Dostupné na internete: <<https://www.investopedia.com/terms/c/capital-outflow.asp>>.

Zraniteľné miesto domácej ekonomiky, ako aj medzinárodné faktory, ako sú globálny sentiment rizika a likvidita, môžu viesť k náhlym a devastujúcim odlevom kapitálu. K takýmto efektom odlevu kapitálu môže tiež dôjsť v dôsledku nákazy prostredníctvom obchodných a finančných väzieb. Aj keď je kríza krátka, veľké alebo náhle odlevy môžu predstavovať problémy vďaka ich účinkom na výmenné kurzy (rušivé pohyby meny), úvery a celkový output ekonomiky.³⁹

Úloha kapitálu obyvateľov ako dôležitého príspevku k súčtu kapitálu, ktorý má krajina k dispozícii, a poukazuje na to, že analyzuje vplyv prílevu kapitálu nerezidentov do makroekonomických premenných. Preto je dôležité porozumieť motívom, ktoré stoja za odlevmi kapitálu. Odlevy kapitálu z krajiny sú výsledkom racionálnych rozhodnutí domácich obyvateľov o maximalizácii návratnosti svojich investícií s ohľadom na akékoľvek obmedzenia alebo dotácie. A. Powell uvádza, že determinanty odlivu kapitálu z krajiny môžu byť zoskupené do troch kapitol:

- „investičné prostredie,
- *diskriminácia medzi rezidentmi a zahraničným kapitálom,*
- *dôchodkové a integračné účinky.*”⁴⁰

Investičné prostredie

Premenné ovplyvňujúce „investičné prostredie“ pôsobia priamo na vzťah medzi rizikom a návratnosťou. Niekoľko makroekonomických premenných má priamy vplyv na riziká a výnosy. Napríklad spomalenie tempa rastu môže znížiť očakávané výnosy. Vysoké fiškálne deficity zvyšujú riziká budúceho zdanenia a môžu tak zvýšiť vnímanie makroekonomického rizika a to následne môže v budúcnosti viesť k vyšším nákladom na pôžičky; môže to taktiež viesť k nadhodnoteniu meny a zvýšeniu rizika znehodnotenia meny. Riziko predstavuje vysoký pomer dlhu k HDP budúceho zdanenia a tiež riziko zlyhania,

³⁹ TIWARI, S. 2015. *Managing capital outflows — further operational considerations*. [online]. [cit. 2020-01-03]. Washington, D.C: International Monetary Fund Washington, D.C, december 2015. Dostupné na internete:

<<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2015/120315.pdf>>.

⁴⁰ POWELL, A. a kol. 2002. *Capital Inflows and Capital Outflows: Measurement, Determinants*. [online]. Buenos Aires: Business School Working Papers veinticinco, Universidad Torcuato Di Tella., júl 2002. 14-17 s. Dostupné na internete: <https://www.utdt.edu/Upload/CIF_wp/wpcif-072002.pdf>.

najmä v prípade štátnych záväzkov voči rezidentom. Všetky tieto faktory môžu potom podnietiť odlev kapitálu.

Druhý súbor premenných, ktoré môžu zvýšiť vnímanie rizika obyvateľov, odrážajú majetkové práva a riziká vyvlastnenia. U krajín s vyššou životnou úrovňou možno očakávať slabú právnu úpravu a možno aj nižšiu úroveň zodpovednosti a tak tieto krajiny majú vyššie úrovne odlevu kapitálu. Medzi extrémnejšie prípady, keď sú riziká možnej konfiškácie najvyššie, patria krajiny vo vojne alebo s vnútornými násilnými konfliktmi. Krajiny so slabými majetkovými právami môžu tiež trpieť vyššími odlevmi kapitálu, pretože je nepravdepodobné, že tieto krajiny budú mať sofistikovanejšie rozvinuté finančné trhy. Autor tvrdí, že čínski obyvatelia sa v minulosti uchýlili k úniku kapitálu, pretože im chýbali práva na súkromné vlastníctvo a nemohli investovať do nehnuteľností. Nakoniec aj väčšie vlády môžu naznačovať absenciu investičných príležitostí pre súkromný sektor, ktoré sú spojené s vyššími odlevmi kapitálu. Môže to tiež znamenať vyššie transakčné náklady pre súkromných investorov, ak je verejný sektor menej efektívny ako súkromný investor. Autor predpokladá, že niektoré tranzitívne ekonomiky zažili repatriáciu odlevov kapitálu po privatizácii štátnych podnikov.⁴¹

Diskriminácia medzi tuzemským a zahraničným kapitálom

Táto skupina premenných obsahuje súbor subvencií alebo iných foriem preferenčného zaobchádzania zahraničného kapitálu vrátane daňových úľav, preferenčného prístupu k prvotriednej pôde a iným vstupom, implicitné záruky na zahraničné záväzky a devízové kontroly pre rezidentov. Tieto faktory môžu viesť obyvateľov k tomu, aby investovali do zahraničia, a nerezidentom, aby investovali na domácom trhu alebo vytvorili stimuly pre kapitálové toky rezidentov. Diskriminačné zaobchádzanie s rezidentským kapitálom môže mať za následok zavedenie daňových stimulov pre zahraničných investorov, obmedzenia kapitálových účtov a neuspokojené nároky v prípade finančnej krízy. Otvorenie kapitálového účtu preto môže znížiť stimuly na odlevy kapitálu z dlhodobého hľadiska, najmä ak to umožňuje obyvateľom držať vklady v cudzej mene.

⁴¹ POWELL, A. a kol. 2002. *Capital Inflows and Capital Outflows: Measurement, Determinants*. [online]. Buenos Aires: Business School Working Papers veinticinco, Universidad Torcuato Di Tella., júl 2002. 14-17 s. Dostupné na internete: < https://www.utdt.edu/Upload/CIF_wp/wpcif-072002.pdf >.

Niektorí autori tvrdia, že devízové kontroly zamerané na zníženie odlevu kapitálu sa často spájajú s korupciou a preto sú napokon takmer neúčinné denominované akcie a dlhopisy, pretože takéto cenné papiere môžu mať aj implicitné a explicitné štátne záruky, ako napríklad úverové záruky na štátne cenné papiere, vklady komerčnej banky a projekty podporované vládou alebo záruky výmenných kurzov vo forme viazaných výmenných kurzov.

Bohatstvo a integrácia

Zvyšovaním HDP krajín na obyvateľa rastú aj portfóliá zahraničných likvidných aktív, čo vedie k väčším odlevom kapitálu. Navyše vyššou integráciou krajín do medzinárodného obchodu sa zvyšuje prílev kapitálu a tým pádom sa zväčšuje aj odlev kapitálu. Okrem týchto zrejmých účinkov je tiež pravdepodobné, že taktiež vyššia koncentrácia bohatstva produkuje väčšie odlevy kapitálu.

Príjmová nerovnosť

Ak sú všetky ostatné premenné rovnaké, pre krajiny s vyššou príjmovou nerovnosťou to môže zaznamenať väčší odlev kapitálu. Príjmová nerovnosť môže tiež zvyšovať sociálno-politickú neistotu, čím sa zvyšujú stimuly pre únik kapitálu. Autori pozorujú aj významnú koreláciu medzi prírodným bohatstvom krajiny a únikmi kapitálu, ktoré by mohli byť odôvodnené diverzifikáciou zahraničných úspor.⁴²

Niektorí autori tvrdia, že odlev kapitálu môže byť príčinou aj dôsledkom finančných a fiškálnych kríz. Odlevy kapitálu môžu viesť ku kauzálnym situáciám, kedy dôjde k zvýšeniu očakávaní o výške budúcej dane alebo vzniku finančnej krízy a to môže viesť k zvýšeniu daní alebo k prehĺbeniu pravdepodobnosti krízy. Tieto fakty prirodzene posilňujú názor, že je nevyhnutné analyzovať determinanty a účinky odlevov kapitálu, aby sa pomohlo

⁴² POWELL, A. a kol. 2002. *Capital Inflows and Capital Outflows: Measurement, Determinants*. [online]. Buenos Aires: Business School Working Papers veinticinco, Universidad Torcuato Di Tella., júl 2002. 15-17 s. Dostupné na internete: < https://www.utdt.edu/Upload/CIF_wp/wpcif-072002.pdf >.

určiť ich kauzalitu. Vo všeobecnosti to ovplyvní aj veľa problémov, o ktorých sa predpokladá, že zvyšujú odlev kapitálu.⁴³

1.3.3 Meranie odlevu kapitálu

Najbežnejšie používaná reziduálna metóda meria kapitálové nepriamo, ako zvyšok „zdrojov“ nad „použitím prostriedkov“ z platobnej bilancie. Zdroje finančných prostriedkov zahŕňajú všetky identifikované prílevy kapitálu a úverové položky na kapitálovom účte platobnej bilancie, zatiaľ čo použitie prostriedkov predstavuje deficit bežného účtu a nárast devízových rezerv.

Jedným z nedostatkov reziduálnej metódy je to, že eviduje všetky chyby a omyly v platobnej bilancii ako odlev kapitálu. V skutočnosti sa ale môžu chyby a opomenutia prejavovať taktiež ako neevidované transakcie na bežných účtoch a tiež ako chyby záznamu a oneskorená registrácia. Ďalším nedostatkom je, že toto opatrenie ignoruje úniky kapitálu, ku ktorým dochádza pri podfakturácii vývozu alebo pri nadmernej fakturácii dovozu. Odhadovanie úniku kapitálu prostredníctvom nesprávnej fakturácie je náročné. Aj keď sa odhaduje, že údaje o nadmernej a nedostatočnej fakturácii sú presné, nie všetky nesprávne fakturácie predstavujú financie použité na únik kapitálu. Napríklad vývoz môže byť nadmerne fakturovaný, aby sa využili vývozné subvencie, a dovoz môže byť nedostatočne fakturovaný na zníženie dovozných ciel.⁴⁴

1.4 Únik kapitálu (Capital flight)

Kapitálový únik patrí do určitej podskupiny odlevu kapitálu. Vo všeobecnosti však predstavuje presun od jednej investície k druhej pri hľadaní lepších investičných vyhliadok alebo vyšších výnosov. Z hľadiska motívu môže byť únik kapitálu napríklad stimulovaný nepriaznivými národnými podmienkami, pri ktorých môže byť ekonomika vystavená vysokej úrovni inflácie alebo tiež nepriaznivej politickej situácii. Kapitál ale najčastejšie z krajiny uniká v čase nestability meny. Kapitálové úniky sú väčšinou dosť veľké na to, aby

⁴³ POWELL, A. a kol. 2002. *Capital Inflows and Capital Outflows: Measurement, Determinants*. [online]. Buenos Aires: Business School Working Papers veinticinco, Universidad Torcuato Di Tella., júl 2002. 14-17 s. Dostupné na internete: < https://www.utdt.edu/Upload/CIF_wp/wpcif-072002.pdf >.

⁴⁴ POWELL, A. a kol. 2002. *Capital Inflows and Capital Outflows: Measurement, Determinants*. [online]. Buenos Aires: Business School Working Papers veinticinco, Universidad Torcuato Di Tella., júl 2002. 14-17 s. Dostupné na internete: < https://www.utdt.edu/Upload/CIF_wp/wpcif-072002.pdf >.

ovplyvnili celý finančný systém danej krajiny. Tento jav je pre domácu ekonomiku nepriaznivý, pretože zhoršuje stav hospodárstva. Platí to najmä pre rozvojové krajiny, kde ekonomická situácia krajiny častokrát nie je dostatočne silná a stabilná na to, aby ustála obrovské množstvá úniku kapitálu. To má ďalej za následok zvyšovanie zahraničných dlhov, čo narúša daňový základ a spôsobuje odliv skutočného kapitálu.⁴⁵

Podľa McLeoda neexistuje všeobecne akceptovaná definícia úniku kapitálu. Klasickým používaním tohto výrazu je opis rozsiahlych špekulácií s menami, najmä ak to vedie k cezhraničným pohybom súkromných zdrojov, ktoré sú dostatočne veľké na to, aby ovplyvnili národné finančné trhy.

Pokiaľ ide o rozdiel medzi únikom a odlevom kapitálu, „normálny“ odlev kapitálu predstavuje diverzifikáciu investičného portfólia a naopak „neobvyklý“ odlev kapitálu, čiže únik sa týka rozsiahlych špekulácií s menami, najmä ak to vedie k už spomínaným cezhraničným pohybom súkromných zdrojov.⁴⁶

K úniku kapitálu v tomto zmysle dochádza kvôli očakávaniu nepriaznivých zmien v politických alebo ekonomických podmienkach, ako sú veľké devalvácie, ktoré vedú k strate hodnoty kapitálu. Tento typ definície nerozlišuje odlev kapitálu podľa toho, kto vykonáva činnosti (t.j. nerozlišuje medzi únikom rezidentov a nerezidentov). Rozdiel medzi „únikom“ a normálnym odlevom kapitálu je teda vecou stupňa, podobne ako rozdiel medzi rozpustením bankových rezerv a bežnými výbermi.

Existujú teda štúdie, ktoré tvrdia, že únik kapitálu by sa nemal odlišovať od bežných odlevov kapitálu. Tieto štúdie považujú únik kapitálu za akúsi podmnožinu odlevu kapitálu. Podľa tejto definície je únik kapitálu jednou stranou obojsmerného toku a tak môže únik kapitálu existovať súčasne s masívnym prílevom kapitálu. Táto definícia sa často nazýva „reziduálna“ alebo „široká“ definícia úniku kapitálu, čo znamená, že položky, ktoré sa nezohľadňujú v oficiálne zaznamenaných kapitálových tokoch, sa zachytávajú v zostatku a tento odhad umožňuje odhaľovať únik kapitálu.⁴⁷

⁴⁵ KHAN, M., S., – HAQUE, N., U. 1985. *Foreign Borrowing and Capital Flight: A Formal Analysis*. Staff Papers, Vol. 32. [online]. Washington: International Monetary Fund, december 1985. 28 s. Dostupné na internete: <<https://link.springer.com/article/10.2307/3866741>>.

⁴⁶ MCLEOD, D. 2002. *Capital Flight*. In: David R. Henderson, *Concise Encyclopedia of Economics*. [online]. Library of Economics and Liberty. Dostupné na internete: <<http://www.econlib.org/library/Enc/CapitalFlight.html>>.

⁴⁷ YALTA, A., Y. 2009. *Capital Flight: Conceptual and Methodological Issues*. [online]. Ankara: Hacettepe University, Department of Economics, 2009. Dostupné na internete:

Ďalšie rozdelenie definícií úniku kapitálu:

- i) Širšia definícia úniku kapitálu spočíva v tom, že všetky odlevy rezidentského kapitálu, pokiaľ sa investujú do domácej ekonomiky, by priniesli vyššiu mieru sociálnej návratnosti. Variantom tohto konceptu je užší prístup, ktorý sa často nazýva horúce peňažné toky, v rámci ktorého sa za únik kapitálu považuje iba odlev súvisiaci s obyvateľstvom, ktoré akumuluje finančné zdroje v krátkodobom horizonte, alebo s tokmi, ktoré sa prejavujú v kategórii chyby a omyly v platobnej bilancii.
- ii) Únik kapitálu definovaný ako reakcia na diskriminačné zaobchádzanie s domácim kapitálom: V tomto koncepte predstavuje únik kapitálu iba tá časť úniku rezidentského kapitálu, ktorá je reakciou na asymetrické riziko.
- iii) Protiprávny koncept nezákonného úniku kapitálu: Tento pojem predstavuje iba tie odlevy a úniky kapitálu, ktoré sú nezákonné.⁴⁸

1.4.1 Determinanty úniku kapitálu

Väčšina štúdií zaoberajúca sa determinantami úniku kapitálu rozdeľuje príčiny úniku na dva základné prístupy, patrí sem: všeobecná investičná klíma a prístup diskriminačného zaobchádzania. Všeobecná investičná klíma sa sústreďuje na investičné prostredie, ktoré ovplyvňuje atraktivnosť aktív v danej krajine. Zameriava sa na investičné portfóliá, ktoré vyjadrujú, že vo svete úplných informácií a nízkych transakčných nákladov by sa dalo očakávať, že sa miera návratnosti kapitálu bude medzi krajinami a trhmi vyrovnávať. Pokiaľ je návratnosť kapitálu vyššia v zahraničí ako doma, bude to mať za následok únik kapitálu z domácej krajiny.⁴⁹

Častou príčinou úniku kapitálu je aj očakávaná devalvácia domácej meny. Nikto nechce byť držiteľom aktív, ktoré stratia 20 alebo 30 percent svojej hodnoty cez noc, takže

< <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302635> >.

⁴⁸ SCHNEIDER, B. 2003. *Measuring Capital Flight: Estimates and Interpretations*. Working Paper 194. [online]. Londýn: Overseas Development Institute, marec 2003. Dostupné na internete:

<<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2432.pdf>>. ISBN 0 85003 633 X.

⁴⁹ YALTA, A., Y. 2009. *Capital Flight: Conceptual and Methodological Issues*. [online]. Ankara: Hacettepe University, Department of Economics, 2009. Dostupné na internete:

< <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302635> >.

títo investori sa snažia nakupovať zlato alebo cudziu menu. Tieto epizódy sú zvyčajne krátkodobé, pretože takzvané „horúce peniaze“ sa vracajú po znehodnotení. Únik kapitálu sa tak zvyčajne považuje skôr za príznak ako príčinou finančnej krízy. Príležitostne však môžu aj informácie o devalvácii spôsobiť únik kapitálu. Očakávania devalvácie sa môže naplniť, pretože vyčerpanie rezerv centrálnej banky ju donúti znehodnocovať menu. V týchto prípadoch sa únik kapitálu stáva zdrojom finančnej nestability, rovnako ako výbery znepokojených vkladateľov môžu spôsobiť zlyhanie inak zdravej banky.

Epizódy úniku kapitálu nastávajú najčastejšie, keď sú výmenné kurzy nestabilné. Od dlhovej krízy tretieho sveta v osemdesiatych rokoch sa výraz „únik kapitálu“ používa širšie na únik kapitálu od obyvateľov rozvojových krajín. Jedným z dôvodov, prečo kapitál uniká z dlžníckych krajín, je to, že domáci investori sa domnievali, že ich vláda uprednostňuje skôr zahraničné než domáce dlhy. Táto situácia je v rozpore s predchádzajúcimi skúsenosťami s priamymi zahraničnými investíciami, keď sa majetok v domácom vlastníctve považoval za bezpečný z vyvlastnenia, zatiaľ čo majetok v zahraničnom vlastníctve bol ohrozený.⁵⁰

Gulati prišiel k záveru, že mnohé rozvojové krajiny zvyknú podfakturovať export a zároveň podfakturovať aj import, a to z dôvodu existencie ciel, kotácií a obmedzení v obchode. Tvrdí, že vo väčšine prípadov dominuje nedostatočné fakturovanie dovozu nad nedostatočným fakturovaním vývozu. Dospel tak k záveru, že nesprávna fakturácia zvyšuje úniky kapitálu.⁵¹

Bhagwati a kol. preskúmali únik kapitálu v dvadsiatich ôsmich menej rozvinutých krajinách a prišli k zisteniu, že najmenej devätnásť z týchto krajín trpí nedostatočnou fakturáciou vývozu. Autori zároveň taktiež dochádzajú k záveru, že nesprávna fakturácia obchodu môže byť dôležitým faktorom, ktorý vysvetľuje prečo kapitál uniká.⁵²

⁵⁰ MCLEOD, D. 2002. *Capital Flight*. In: David R. Henderson, Concise Encyclopedia of Economics. [online]. Library of Economics and Liberty. Dostupné na internete : <<http://www.econlib.org/library/Enc/CapitalFlight.html>>.

⁵¹ GULATI, S. 1987. *A Note on Trade Misinvoicing*. [online]. In: D. Lessard, J. Williamson, Capital Flight and Third World Debt. Washington, DC: Institute for International Economics, 1987. s.68-78. Dostupné na internete: <<https://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=XF2015016460>>.

⁵² BHAGWATI, J. – KRUEGER, A. – WIBULSWASDI, C. 1974. *Capital Flight from LDC's: A Statistical Analysis*. In: Gerald Epstein (ed.), Illegal Transactions in International Trade. [online]. Amsterdam: North Holland Publishing, 1974. Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780444105813500173>>.

1.4.2 Špekulačný kapitál a jeho mobilita

Ako sme už vyššie spomínali, pohyb kapitálu, ktorý prekračuje hranice národných ekonomík najčastejšie s cieľom dosiahnutia zisku môžeme definovať ako medzinárodnú mobilitu kapitálu. Základným pilierom pre medzinárodnú mobilitu je existencia fundamentálnych medzinárodných menovo-finančných systémov a hospodárska zrelosť zúčastnených ekonomík.⁵³

Z hľadiska mobility kapitálu je väčšina krajín trhových ekonomík v súčasnosti takmer neobmedzená. Vďaka liberalizácii sa kapitál môže efektívne alokovať do krajín kde je po ňom dopyt. Na druhú stranu medzinárodná mobilita kapitálu so sebou nesie aj určité riziko pre národné ekonomiky. Jedná sa najmä o špekulačný kapitál.⁵⁴

Termín špekulačný kapitál alebo „hot money“ vo finančnom alebo ekonomickom kontexte definujeme ako peniaze, ktoré sa pomerne rýchlo presúvajú medzi finančnými trhmi, za účelom dosiahnutia čo najvyššej možnej krátkodobej úrokovej sadzby alebo miery návratnosti.⁵⁵

Komplexná definícia „horúcich peňazí“ v súčasnosti neexistuje, ale tento termín sa najčastejšie používa na finančných trhoch na identifikáciu toku kapitálu (alebo finančných prostriedkov) z jednej krajiny do druhej, za účelom dosiahnutia krátkodobého zisku z úrokových rozdielov alebo z predpokladaných zmien výmenných kurzov. Tieto špekulatívne kapitálové toky sa nazývajú „horúce peniaze“, preto, že sa môžu na trhoch a mimo nich pohybovať veľmi rýchlo, čo môže viesť k rastúcej nestabilite trhov.⁵⁶

Špekulačný kapitál môže za určitých okolností ohroziť stabilitu domácej meny a dokonca aj stabilitu celej ekonomiky. Pri snahe o zamedzenie tokov špekulačného kapitálu nastáva problém s jeho identifikáciou. Problémom je aj kurzový režim, ktorý si volí daná krajina. Výhodou pevného menového kurzu je, že dokáže prispieť k väčšej mobilite kapitálu

⁵³ DUDÁŠ, T. 2014. *Medzinárodný pohyb kapitálu*. [online]. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2014. Dostupné na internete: <<https://www.slideshare.net/tamass/medzinrodn-pohyb-kapitlu-67618621>>.

⁵⁴ CIHELKOVÁ, E. a kol. 2009. *Svetová ekonomika. Obecné trendy rozvoje*. Praha: C.H. Beck, 2009. 94 s. ISBN 978-80-7400-155-0.

⁵⁵ ALLEN L. 2009. *The Encyclopedia of Money*. California: ABC- CLIO, LLC, 2009. s.198. ISBN 978-1-59884-252-4.

⁵⁶ MICHAEL, F. – MORRISON, M. – MORRISON, W.M. 2008. *China's "Hot Money" Problems*. [online]. Foreign Affairs, Defense, and Trade Division, CRS report for congress, júl 2008, Dostupné na internete: <<https://fas.org/sgp/crs/row/RS22921.pdf>>.

a taktiež pomáha znižovať kurzové riziko. Na druhú stranu, takýto kurzový režim so sebou prináša riziko vzniku špekulácií a taktiež je náchylnejší k menovým otrasom.⁵⁷

Ďalším faktorom atraktivity pre špekulačný kapitál sú úrokové sadzby. Keďže vyššie úrokové sadzby vytvárajú výnosnejšie investičné prostredie, krajiny s vyššími úrokovými sadzbami sú tak atraktívnejšie pre krajiny s nižšími úrokovými sadzbami. Tento efekt spôsobuje nárast mobility špekulatívneho zahraničného kapitálu.⁵⁸

Každá krajina môže svojim inštitucionálnym prostredím ovplyvniť mobilitu kapitálu v svojej krajine a tým pádom aj výšku špekulačného kapitálu. V praxi to ale krajiny nevedia ovplyvniť úplne, pretože musia brať do úvahy všetky záväzky, ktoré pre nich vyplývajú z medzinárodných dohôd a členstiev v určitých integračných zoskupeniach.⁵⁹

Špekulačný kapitál veľmi rýchlo reaguje na pohyb kurzov, vývoj úrokových sadzieb, politickú situáciu a iné faktory. Špekulačný kapitál pôsobí na ekonomiku negatívne v dvoch smeroch. Jeho presuny môžu výrazne poškodiť ekonomiku. Na druhej strane ani nadmerný príliv špekulačného kapitálu ekonomikám neprospieva, pretože s jeho rastom sa zvyšuje ponuka peňazí, čo spôsobuje nárast inflácie. Z uvedených charakteristík vyplýva, že špekulačný kapitál je z hľadiska časového faktoru kapitál krátkodobý.⁶⁰

1.4.3 Meranie úniku kapitálu

Spôsoby merania úniku kapitálu možno rozdeliť do troch skupín; prvá skupina sa týka prístupu k meraniu (priamo alebo reziduálne); druhá skupina sa týka rozsahu definície; a tretia predstavuje implementáciu ktorejkoľvek zvolenej konkrétnej definície.⁶¹

⁵⁷ CIHELKOVÁ, E. a kol. 2009. *Svetová ekonomika. Obecné trendy rozvoje*. Praha: C.H. Beck, 2009. 94 s. ISBN 978-80-7400-155-0.

⁵⁸ LUKÁČ, J. a kol. 2019. *Financie, účtovníctvo, dane 2019 a ich právne aspekty so zameraním na súčasné problémy*. Elektronický recenzovaný zborník vedeckých prác. [online]. Košice: Ekonomická univerzita v Bratislave, Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach, Katedra finančného riadenia podniku. s.94. Dostupné na internete: < https://sekarl.euba.sk/arl-eu/sk/detail-eu_un_cat-0260095-Financie-uctovnictvo-dane-2019-a-ich-pravne-aspekty-so-zameranim-na-sucasne-problemy/ >. ISBN 978-80-225-4660-7.

⁵⁹ CIHELKOVÁ, E. a kol. 2009. *Svetová ekonomika. Obecné trendy rozvoje*. Praha: C.H. Beck, 2009. 94 s. ISBN 978-80-7400-155-0.

⁶⁰ KUNEŠOVÁ, H. – CIHELKOVÁ, E. a kol. 2006. *Světová ekonomika - nové jevy a perspektivy*, Praha: C. H. Beck, 2006. 45-46 s. ISBN: 8071794554.

⁶¹ EGGERSTEDT, H. – HALL, R., B. – SWEDER, V. 1993. *Measuring capital flight : a case study of Mexico (English)*. Policy, Research working papers ; no. WPS 1121. [online]. Washington, DC: World Bank, 1993. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/253251468756570063/Measuring-capital-flight-a-case-study-of-Mexico>>.

A) meranie úniku kapitálu metódou „Hot money“

Tento typ merania počíta toky súkromného kapitálu priamo tak, že z platobnej bilancie vyberá (záporné) chyby a omyly a toky krátkodobého súkromného kapitálu. Miera súkromného krátkodobého kapitálu sa líši v závislosti od krajiny. V rôznych štúdiách využívajúcich túto metódu sa preto odvodili tieto tri rôzne typy merania týkajúce sa „horúcich peňazí“:⁶²

$$Hot\ Money\ 1 = -(G + C1)$$

$$Hot\ Money\ 2 = -(G + C)$$

$$Hot\ Money\ 3 = -(G + C + D1 + D2)$$

Kde:

G predstavuje položku „Chyby a omyly“

C Ostatný krátkodobý kapitál ostatných sektorov

C1 Ostatné aktíva

DI Portfóliové investície: ostatné dlhopisy

D2 Portfóliové investície: firemné (korporátne dlhopisy).⁶³

B) meranie úniku kapitálu ako nelegálnej transakcie „Trade Misinvoicing“

Niektorí autori využívajú mieru nesprávneho fakturovania ako mieru na meranie úniku kapitálu. Odhady o úniku kapitálu, ktoré využívajú reziduálnu metódu sa opierajú o štatistiku platobnej bilancie a údajoch o bežnom účte, ktoré môžu byť v niektorých krajinách vykazované nepresne z dôvodu systematického a účelového falšovania obchodných faktúr.⁶⁴

⁶² CLAESSENS, S. – NAUDER, D. 1993. *Recent estimates of capital flight*. Policy, Research working papers ; no. WPS 1186. Debt and international finance. [online]. Washington, DC: World Bank, 1993. 8 s. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/878311468739518251/Recent-estimates-of-capital-flight>>.

⁶³ CLAESSENS, S. – NAUDER, D. 1993. *Recent estimates of capital flight*. Policy, Research working papers ; no. WPS 1186. Debt and international finance. [online]. Washington, DC: World Bank, 1993. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/878311468739518251/Recent-estimates-of-capital-flight>>.

⁶⁴ YALTA, A., Y. 2009. *Capital Flight: Conceptual and Methodological Issues*. [online]. Ankara: Hacettepe University, Department of Economics, 2009. Dostupné na internete: <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302635>>.

Nelegálne devízové transakcie, ktoré vznikajú z dôvodu nedostatočného fakturovania alebo nadmerného fakturovania dovozov je možné zistiť aj pomocou štatistických údajov o obchode v partnerských krajinách zavedených Zuckermanom, podľa ktorého je meranie založené na predpoklade, že domáci obchodníci falšujú obchodné faktúry, vtedy, keď pre nich existujú stimuly na udržanie kapitálu v zahraničí.⁶⁵

Postup odhadu je možné zhrnúť do nasledujúcich dvoch rovníc:

$$\text{Nesprávne účtovanie pri vývoze} = \left(\frac{Xi}{CIFFOB \text{ faktor}} \right) - Xc$$

$$\text{Nesprávne účtovanie pri dovoze} = \left(\frac{Mc}{CIFFOB \text{ faktor}} \right) - Mi$$

Kde:

Xi predstavuje dovoz do tejto krajiny, ako to uvádzajú priemyselné krajiny CIF,
Xc je vývoz do industrializovaných krajín, ako ho vykazuje FOB krajina,
Mc je dovoz, reportovaný danou krajinou, ktorá má za partnerov ostatné priemyselné krajiny, (alebo dovoz krajiny so svetom ako obchodným partnerom)⁶⁶,
Mi sú vývozy do tejto krajiny, ako ho uvádza svetový FOB (alebo dovoz MMF zo sveta do tejto krajiny),
CIF predstavuje náklady, poistenie a prepravu,
FOB je za bezplatnú prepravu na palube, tj. bez transakčných nákladov.⁶⁷

Dovozy kapitálu sa upravujú smerom nadol pomerom CIF / FOB pre konkrétnu krajinu. CIF a FOB predstavujú transakčné náklady. Pre odhad bilaterálnych transakčných nákladov autori Limao a Venables zisťujú výsledné hodnoty CIF a FOB, pričom CIF

⁶⁵ SCHNEIDER, B. 2003. *Measuring Capital Flight: Estimates and Interpretations*. Working Paper 194. [online]. Londýn: Overseas Development Institute, marec 2003. 25-26 s. Dostupné na internete: <<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2432.pdf>>. ISBN 0 85003 633 X.

⁶⁶ CLAESSENS, S. – NAUDER, D. 1993. *Recent estimates of capital flight*. Policy, Research working papers ; no. WPS 1186. Debt and international finance. [online]. Washington, DC: World Bank, 1993. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/878311468739518251/Recent-estimates-of-capital-flight>>.

⁶⁷ SCHNEIDER, B. 2003. *Measuring Capital Flight: Estimates and Interpretations*. Working Paper 194. [online]. Londýn: Overseas Development Institute, marec 2003. 25-26 s. Dostupné na internete: <<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2432.pdf>>. ISBN 0 85003 633 X.

predstavujú náklady na poistenie a prepravu a FOB („free on board”) sú náklady, ktoré neplatí predávajúci ale kupujúci. Rozdiel medzi týmito dvoma hodnotami predstavuje mieru nákladov na získanie tovaru alebo služby z krajiny exportéra do krajiny importéra.⁶⁸

Kladné znamienko pri výpočte odhadu úniku kapitálu predstavuje jeho únik (nadmerná fakturácia dovozov alebo nedostatočná fakturácia vývozu) a záporné znamienko znamená spätný únik kapitálu (nedostatočná fakturácia dovozov a nadmerná fakturácia vývozu). Keďže podfinancovanie vývozu aj nadmerná fakturácia dovozu zvyšujú únik kapitálu, mali by sa tieto dva pripočítat' k čistému účinku zlého obchodovania na únik kapitálu.⁶⁹ V súčasnosti neexistuje spoľahlivá metóda na priradenie tohto rozporu k transakciám na bežnom alebo kapitálovom účte.⁷⁰

Gulati uvádza, že systematický odlev v rámci medzinárodného obchodu možno pripísať predovšetkým daňovým únikom a jestvujúcich kvót zo strany dovozcov. Základom tohto rozporu je ale fakt, že faktory, ktoré spôsobujú únik kapitálu, môžu byť skutočne veľmi zložité a rôznorodé a môžu taktiež zahŕňať aj nezákonné praktiky, ako je napríklad pašovanie. Podľa doterajších odhadov je ale nezákonný vývoz súkromného kapitálu spôsobený obchádzaním ciel a kvót. Ďalšími faktormi spôsobujúcimi úniku kapitálu môžu byť odlevy vznikajúce v dôsledku daňových únikov a trestných činov. V skutočnosti ale nie je možné odlíšiť tieto komponenty od skutočných dôvodov stojacich za vznikajúcimi únikmi kapitálu.⁷¹

Fenomén úniku kapitálu má mnoho dimenzií, ktoré ešte nie sú doterajšími štúdiami a odhadmi odhalené. Únik kapitálu tak nemožno považovať iba za prevod devíz vznikajúci v dôsledku nevyhovujúcich domácich regulácií. Z koncepčného hľadiska je užitočné

⁶⁸ LIMA O, N. – VENABLES, A. J. 2001. *Infrastructure, Geographical Disadvantage, Transport Costs, and Trade*. [online]. The World Bank Economic Review vol. 15, no. 3, pp. 451-479, september 2001. Dostupné na internete : <<http://documents.worldbank.org/curated/en/662351468331778084/Infrastructure-geographical-disadvantage-transport-costs-and-trade>>.

⁶⁹ CLAESSENS, S. – NAUDER, D. 1993. *Recent estimates of capital flight*. Policy, Research working papers ; no. WPS 1186. Debt and international finance. [online]. Washington, DC: World Bank, 1993. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/78311468739518251/Recent-estimates-of-capital-flight>>.

⁷⁰ SCHNEIDER, B. 2003. *Measuring Capital Flight: Estimates and Interpretations*. Working Paper 194. [online]. Londýn: Overseas Development Institute, marec 2003. 25-26 s. Dostupné na internete: <<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2432.pdf>>. ISBN 0 85003 633 X.

⁷¹ GULATI, S. 1987. *A Note on Trade Misinvoicing*. In: D. Lessard, J. Williamson, Capital Flight and Third World Debt. Washington, DC: Institute for International Economics, 1987. 68-78 s.

uvažovať o úniku kapitálu prostredníctvom nesprávneho fakturovania ako o dodatku k tým únikom, ktoré sa uskutočňujú prostredníctvom iných kanálov.⁷²

⁷² SCHNEIDER, B. 2003. *Measuring Capital Flight: Estimates and Interpretations*. Working Paper 194. [online]. Londýn: Overseas Development Institute, marec 2003. s.25-26. Dostupné na internete: <<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2432.pdf> >. ISBN 0 85003 633 X.

2 Ciel' práce

Hlavným cieľom záverečnej práce je analyzovať medzinárodný obchod so službami s ohľadom na možnú prítomnosť na únik kapitálu. Výsledkom analýzy má byť zhodnotenie vývoja a štruktúry medzinárodného obchodu so službami na Slovensku a následne vyčíslenie veľkosti unikajúceho kapitálu v prípade jeho existencie v danej ekonomike. Na to, aby sme dosiahli hlavný cieľ sme si určili niekoľko čiastkových cieľov, ktorých základom je:

- a) vymedzenie a definovanie medzinárodného obchodu so službami,
- b) zosumarizovanie teoretických poznatkov o odleve a úniku kapitálu a ich príčinách,
- c) analyzovať faktory vplývajúce na dané premenné a spôsob ich výpočtu,
- d) zber štatistických údajov o medzinárodnom obchode Slovenska z hľadiska služieb a ich analýza.

Čiastkové ciele výsledkovej časti našej práce nadväzujú na ciele určené v teoretickej časti záverečnej práce. Čiastkové ciele teoretickej časti záverečnej práce spočívali v popise služieb v medzinárodnom obchode a charakterizovaní medzinárodného obchodu ako celku. Následne sme definovali medzinárodné pohyby kapitálu a z teoretického hľadiska sme vymedzili pojmy odlev kapitálu, únik kapitálu a špekulačný kapitál.

Cieľom praktickej časti záverečnej práce je na základe dostupných štatistických údajov Slovenska identifikovať vývoj medzinárodného obchodu so službami a jeho následný vplyv na únik kapitálu.

3 Metodika práce a metódy skúmania

Na dosiahnutie daných cieľov v diplomovej práci sme použili viacero metód. Naplnenie hlavného cieľa diplomovej práce bolo podmienené zozbieraním relevantných bilaterálnych štatistických údajov o medzinárodnom obchode so službami. Štatistické dáta sme získavali z dostupných internetových zdrojov medzinárodných štatistických úradov a národných bánk. Štatistickým zberom údajov sme získali dáta o medzinárodnom obchode so službami na základe dostupnosti údajov pre 10. najväčších obchodných partnerov Slovenska z hľadiska importu a z hľadiska exportu. Obchodných partnerov Kórejskú republiku a Švajčiarsko sme z nášho výskumu museli vylúčiť, nakoľko sme nemali prístup k potrebným bilaterálnym dátam. Napokon sme tak získali údaje pre v celku 12. najväčších obchodných partnerov Slovenska za rok 2018 z hľadiska medzinárodného obchodu so službami. Tieto údaje sme čerpali z Obchodnej štatistiky pre rozvoj medzinárodného obchodu (ITC Trade Map), z ktorej sme taktiež získavali aj všeobecné dáta o medzinárodnom obchode so službami Slovenska. Analýzu štruktúry medzinárodného obchodu so službami pre Slovensko sme uskutočnili na základe zozbieraných dát zo Štatistického úradu Európskych spoločenstiev (Eurostat). Pre výpočet podiel služieb a tovarov na HDP Slovenska sme využili štatistiky Svetovej Banky.

Na základe teoretických poznatkov z prvej časti práce sme určili, že jeden zo spôsobov merania kapitálových únikov z hľadiska zapojenia krajín do medzinárodného obchodu vzniká v dôsledku nesprávnej fakturácie pri vývoze a dovoze. V teoretickej časti práce sme si tiež podrobnejšie špecifikovali prístupy k meraniu úniku kapitálu. Ako sme už bližšie spomínali, mnohí autori využívajú rôzne spôsoby na výpočet veľkosti úniku kapitálu. Keďže naša práca sa zaoberá únikom kapitálu viditeľnom v medzinárodnom obchode so službami, využili sme metódu „Trade misinvoicing“, ktorá odhaduje únik kapitálu pomocou princípu nesprávnej fakturácie. Vzorce na výpočet úniku kapitálu sme si upravili nasledovne, podľa spôsobu vyjadrenia na:

a) Absolútne

$$\text{Diskrepancia exportu} = EDi = Mj - Xi * (1 + \omega)$$

$$\text{Diskrepancia importu} = IDi = Mi - Xj * (1 + \omega)$$

b) Relatívne (%)

$$\text{Diskrepancia exportu} = EDi = \frac{Mj}{Xi} - 1 - \omega$$

$$\text{Diskrepancia importu} = IDi = \frac{Mi}{Xj} - 1 - \omega$$

Kde:

Mj je objem exportu smerujúci z krajiny i do krajiny j (import krajiny j), reportovaný tak, ako ho uvádza krajina j,

Xi predstavuje export krajiny i smerujúci do krajiny j, reportovaný krajinou i,

ω parameter použitý v oboch rovniciach zachytáva náklady na poistenie a prepravu u ktorých sa predpokladá, že väčšinou tvoria okolo 10%.⁷³

Dôvodom, prečo sme do rovníc zahrnuli aj tento parameter, ktorý sme odčítali od rozdielu hodnoty importu a exportu je fakt, že 10% nákladov pri exporte sa považuje za normu, keďže zahŕňajú aj už vyššie spomínané nevyhnutné náklady na prepravu a poistenie.⁷⁴

Mi predstavuje hodnotu importu krajiny i, reportovaný tak, ako ho uvádza krajina i, voči krajine j,

Xj je export pochádzajúci z krajiny j smerujúci do krajiny i, reportovaný krajinou j.

Po zozbieraní potrebných štatistických dát sme na základe teoretických poznatkov o úniku kapitálu dosadili dané bilaterálne dáta do vyššie spomínaných vzorcov na zisťovanie diskrepancií v medzinárodnom obchode so službami pomocou metódy „Trade misinvoicing”. Zistené výsledky analýzy sme následne interpretovali a uviedli sumár najčastejších motívov vedúcich k daným typom misfakturácie. Interpretácia výsledkov

⁷³ DUJAVA, D. – ŠIRAŇOVÁ, M. 2017. *Getting the measures of trade misinvoicing right: Bilateral panel data approach*. [online]. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2017. ISSN 1337-5598. Dostupné na internete: <<http://www.ekonom.sav.sk/sk/publikacie/wp-98-getting-the-measures-of-trade-misinvoicing-right-bilateral-panel-data-approach-p374>>.

⁷⁴ Je potrebné poznamenať, že pri obchode so službami bude tento parameter pravdepodobne nižší ako pri obchode s tovarom vzhľadom na nižšiu hodnotu transakčných nákladov z dôvodu nehmotnej podstaty služby. Naše odhady tak budú predstavovať konzervatívny odhad úniku kapitálu.

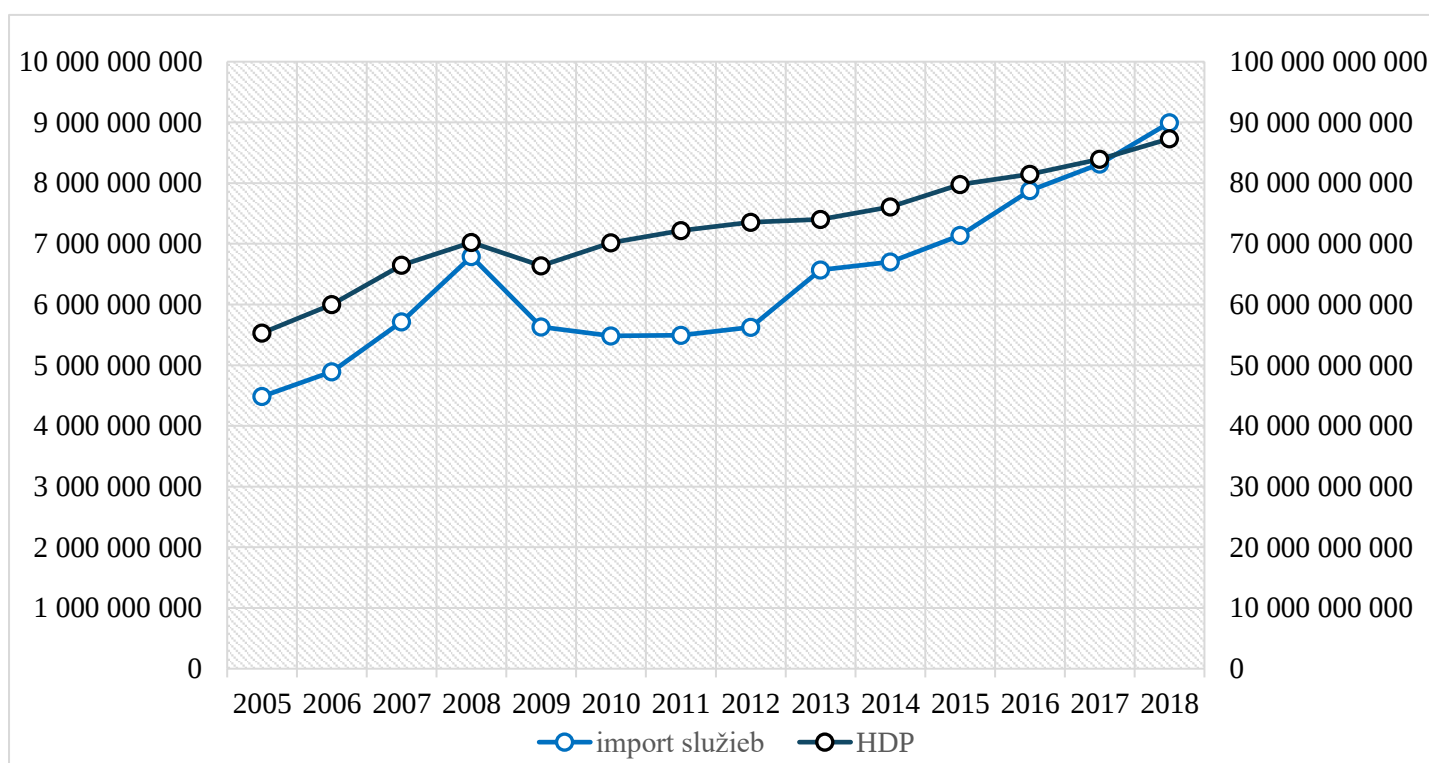
analýzy pozostávala z dvoch prístupov, pričom v prvom prístupe sme interpretovali zistenia založené na úniku kapitálu, podľa ktorého je upravený aj vyššie spomínaný vzorec. V druhom – neštandardnom prístupe sme interpretovali zistenia vymykajúce sa tzv. štandardnému prístupu k úniku kapitálu a teda predstavujú kapitálový prílev. Na záver kapitoly, v časti *Diskusia* sme navrhli potencionálne riešenia na redukciu vznikajúcich nezrovnalostí v medzinárodnom obchode.

4 Výsledky práce a diskusia

V teoretickej časti záverečnej práce sme si bližšie špecifikovali, ktoré faktory vplývajú na medzinárodný obchod so službami a faktory vytvárajúce priestor pre únik kapitálu. V nasledujúcej kapitole tak budeme prostredníctvom získaných teoretických znalostí analyzovať vplyv medzinárodného obchodu so službami na únik kapitálu na Slovensku.

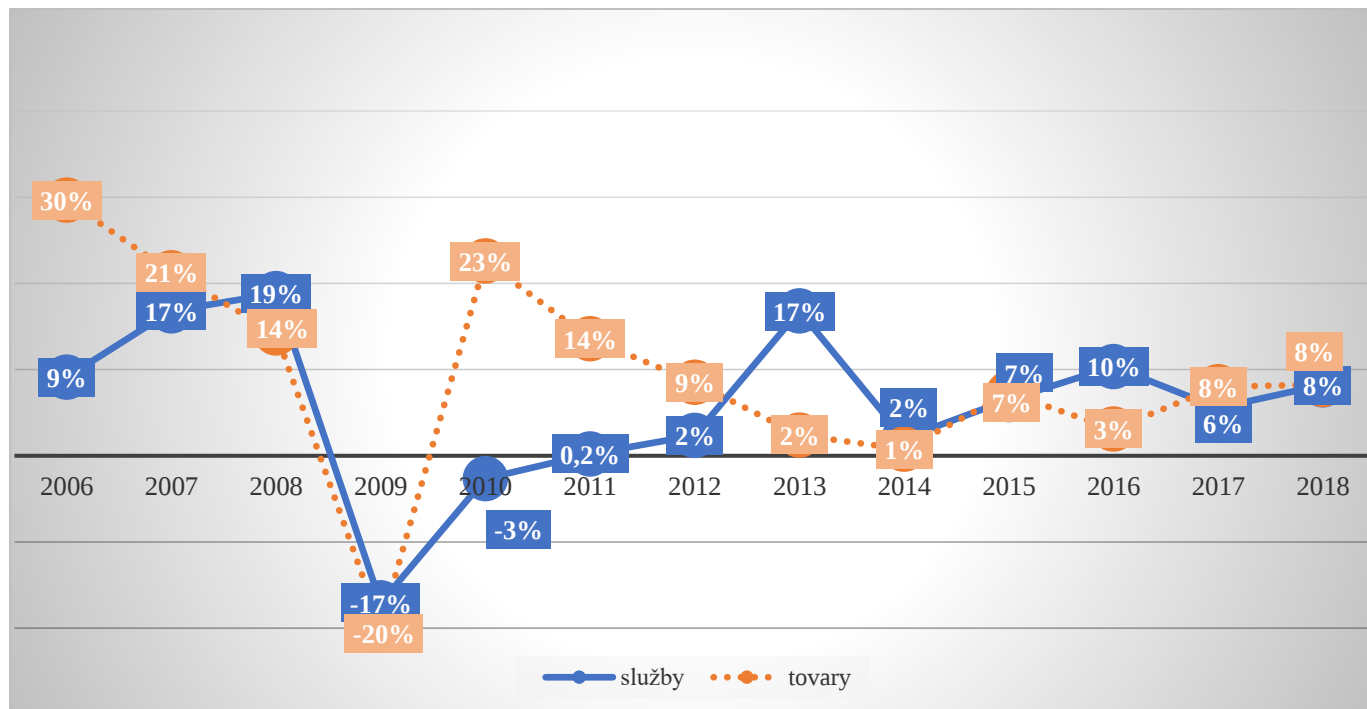
4.1 Vývoj a štruktúra medzinárodného obchodu so službami Slovenska

Graf č.1 Import služieb a HDP (pravá os), v EUR, Slovensko, 2005 – 2018

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP a NBS

Graf č.2 Medziročný rast/pokles importu služieb (porovnanie s importom tovarov), Slovensko, 2006 – 2018, v %

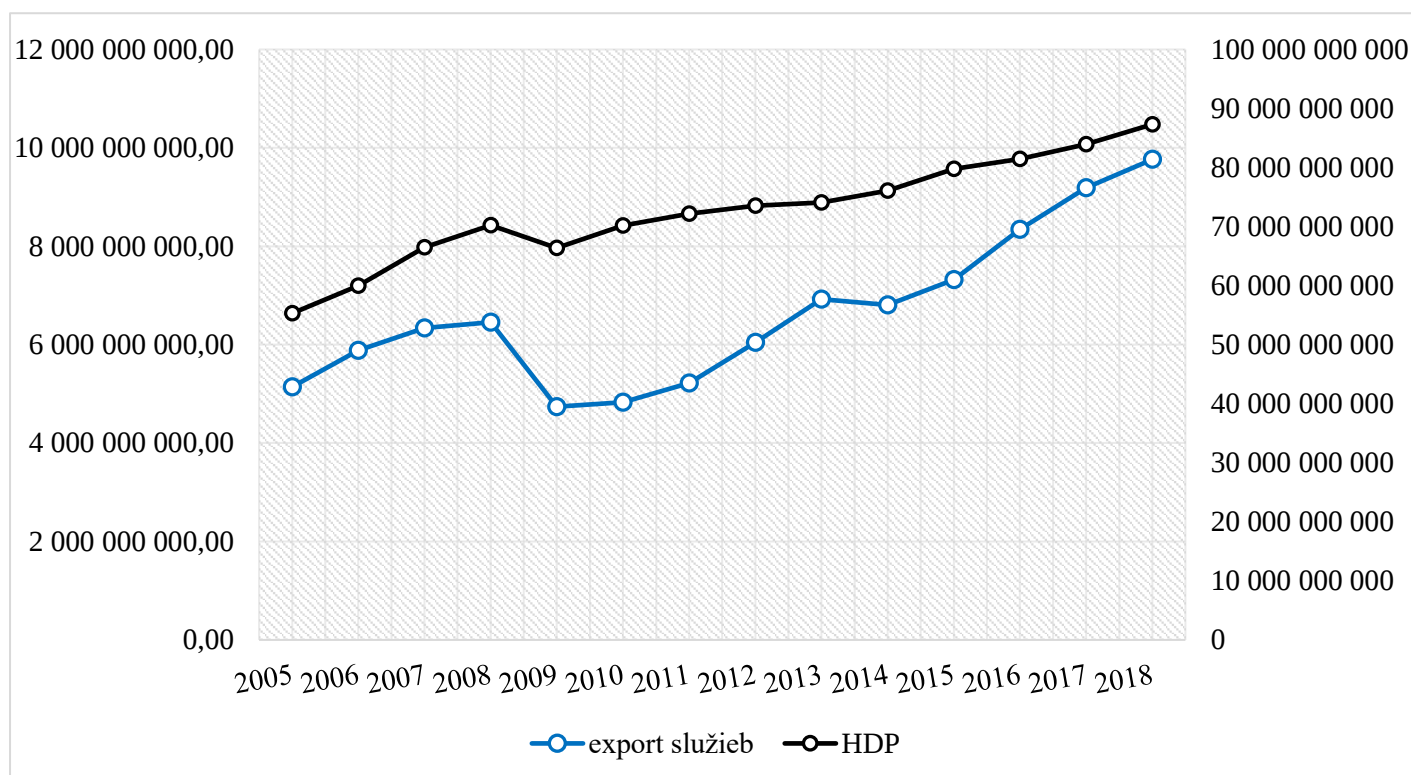
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP

Ako môžeme sledovať na Grafe č.1, vývoj medzinárodného obchodu so službami v oblasti importu v období 2006 až 2018 zaznamenal každoročne mierny nárast s výnimkou rokov 2009 a 2010 kedy v dôsledku prehĺbujúcej sa hospodárskej krízy zaznamenal pokles, tak, ako v tom čase aj takmer všetky sektory hospodárstva. Import služieb v roku 2009 klesol o -17% (5,63 mld. EUR) a v roku 2010 o -3% (5,48 mld. EUR). V roku 2011 sa ekonomika pomaly začala z hospodárskej krízy spamätávať a import služieb tak mierne vzrástol o 0,2% (5,49 mld. EUR). Po hospodárskej kríze vykazovalo Slovensko najväčší medziročný nárast importu služieb v roku 2013 a to o 17% (6,57 mld. EUR). Len mierny nárast importu služieb nastal v roku 2014 o 2% (6,70 mld. EUR). Aj v posledných rokoch má import služieb Slovenska pozitívny trend, napriek tomu ale medziročné prírastky importovaných služieb nie sú až tak výrazné, v roku 2018 vzrástol o 8% (8,996 mld. EUR).

V porovnaní so službami v Grafe č.2 sledujeme, že medziročný vývoj importu služieb a tovar má približne rovnaký priebeh a to najmä v posledných dvoch rokoch. Najvýraznejší rozdiel vo vývoji importu nastal v roku 2010, kedy import tovarov po roku

2009 rapídne vzrástol a to medziročne až o 23% (48,48 mld. EUR), zatiaľ čo služby stále zaznamenávali medziročný pokles (5,48 mld. EUR). V roku 2018 pri službách importovalo hodnotu 8,996 mld. EUR, zatiaľ čo pri tovaroch to bolo 79,75 mld. EUR. Z uvedenej analýzy údajov ďalej sledujeme, že podiel importu služieb na importe tovarov tvorí stále len malú časť, v roku 2018 to bolo konkrétne približne 11%.

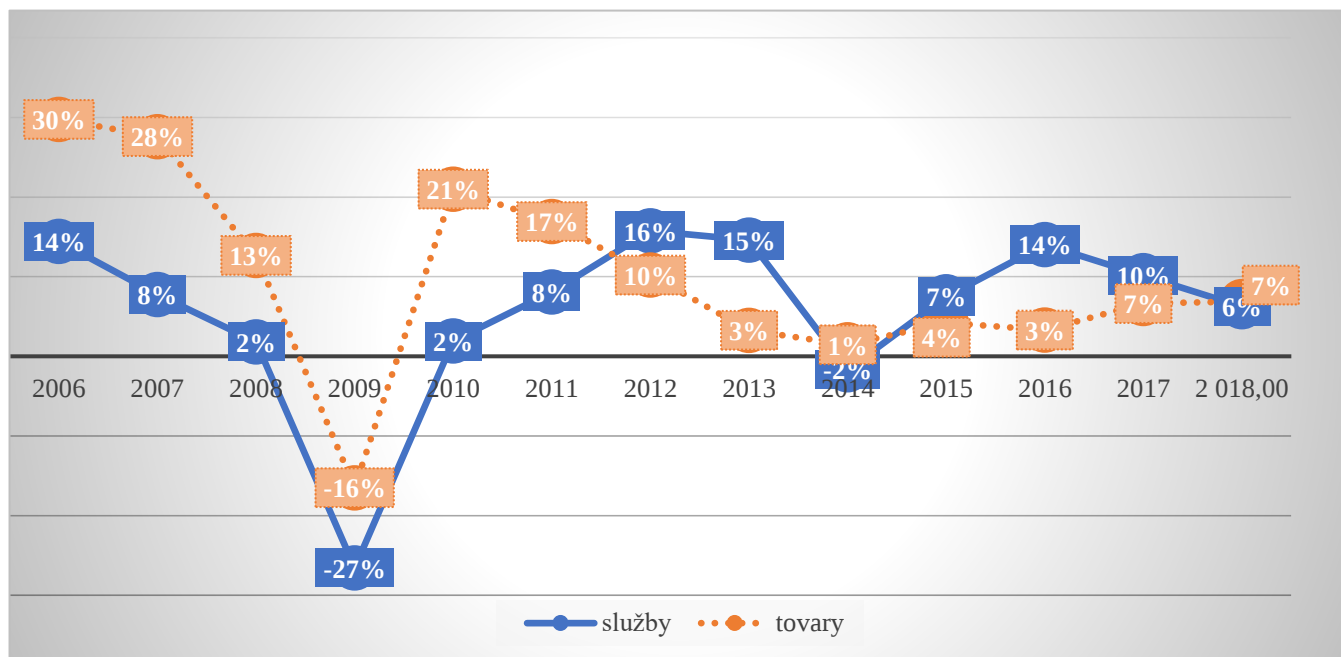
Graf č. 3 Export služieb a HDP (pravá os), EUR, Slovensko, 2005 - 2018

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP a NBS

Graf č.4 Medziročný rast/pokles exportu služieb, (porovnanie s exportom tovarov)

Slovensko, 2006 – 2018, v %

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP

Trend vo vývoji medzinárodného obchodu so službami podľa Grafu č.3 vykazoval od roku 2006 až do roku 2009 medziročný pokles exportu. Po rapidnom medziročnom poklese exportu v roku 2009 o -27% (4,74 mld. EUR) sa exportná ekonomika služieb dostala do kladných čísel v roku 2010, kedy export služieb vzrástol o 2% (4,83 mld. EUR). Až do roku 2013 export služieb naberal na vzostupe. Spomedzi sledovaného obdobia bol export služieb Slovenska z hľadiska medziročného nárastu najvýkonnejší v roku 2012, kedy vzrástol oproti predchádzajúcemu roku o 15,8% a priniesol tak Slovensku prírastok na kapitálovom účte o 6,04 mld. EUR. V roku 2014 zaznamenal export služieb medziročný pokles a to o -2% (6,81 mld. EUR). Po roku 2014 sa export služieb opäť začal vyvíjať pozitívne, kedy v roku 2015 dosiahol nárast 8% (7,32 mld. EUR) pričom v roku 2016 to bolo až o 14% (8,35 mld. EUR). V posledných rokoch export Slovenska nenarastal až tak výrazne ako tomu bolo napríklad v roku 2012 a 2016. V roku 2017 dosiahol export služieb Slovenska 9,19 mld. EUR a v roku 2018 tvoril 9,77 mld. EUR.

Na základe Grafu č.4 ďalej môžeme sledovať medziročný vývoj exportu služieb v porovnaní s exportom tovarov. Z grafu je viditeľné, že do roku 2014 tovary viac-menej napredovali v tempe rastu pred službami, po roku 2014 ale nastal zvrät a export služieb začal medziročne rásť rýchlejšie, ako export tovarov. V roku 2018 export služieb vzrástol o takmer rovnaké percento ako export tovarov (tovary 6,9%; služby 6,3%), pričom v hodnotovom vyjadrení export služieb dosiahol 9,77 mld. EUR a export tovarov 79,84 mld. EUR. Z uvedených údajov vyplýva, že podiel exportu služieb na exporte tovarov v roku 2018 tvoril 12,2%, čo je o 0,9% viac, ako sme pozorovali pri importe.

Tabuľka č.1 Medziročný vývoj sektorovej štruktúry medzinárodného obchodu so službami, Slovensko, 2014-2018, v tis. EUR

		2014	2015	2016	2017	2018	% rastu 2014/2018
Služby celkom	Export	6 808 400	7 318 078	8 345 842	9 190 798	9 765 392	30,28%
	Import	6 700 105	7 137 729	7 877 087	8 313 085	8 995 827	25,52%
	Bilancia	108 295	180 350	468 755	877 713	769 565	
Komerčné služby	Export	6 805 607	7 286 904	8 310 261	9 156 383	9 725 165	30,02%
	Import	6 696 215	7 128 437	7 863 494	8 297 823	8 979 638	25,43%
	Bilancia	109 393	158 467	446 767	858 561	745 527	
Dopravné služby	Export	2 049 217	2 099 544	2 446 623	2 630 146	2 762 248	25,81%
	Import	1 739 404	1 823 874	2 022 244	2 219 469	2 512 779	30,78%
	Bilancia	309 813	275 670	424 378	410 677	249 469	
Služby cestovného ruchu	Export	1 886 725	2 189 868	2 481 504	2 581 368	2 687 210	29,79%
	Import	1 825 840	1 915 598	2 021 544	2 119 917	2 206 823	17,26%
	Bilancia	60 885	274 271	459 960	461 450	480 387	
Ostatné obchodné služby	Export	1 378 588	1 390 037	1 494 420	1 814 877	1 926 814	28,45%
	Import	1 354 733	1 474 367	1 808 956	1 806 199	1 989 625	31,91%
	Bilancia	23 855	-84 329	-314 536	8 678	-62 811	137,98%
Telekomunikačné služby, počítačové a informačné služby	Export	722 731	768 158	1 086 533	1 365 897	1 437 587	49,73%
	Import	609 346	648 357	695 837	782 849	791 776	23,04%
	Bilancia	113 385	119 801	390 696	583 047	645 811	
Služby súvisiace s výrobou fyzických vstupov vo vlastníctve iných	Export	225 772	200 633	245 871	229 029	341 716	33,93%
	Import	79 749	59 450	82 557	77 307	73 934	-7,87%
	Bilancia	146 023	141 183	163 315	151 722	267 782	
Služby údržby a opráv	Export	166 784	207 226	201 295	186 036	212 572	21,54%
	Import	152 811	177 551	183 604	179 951	221 733	31,08%
	Bilancia	13 973	29 675	17 691	6 085	-9 162	
Finančné služby	Export	136 741	191 240	151 621	133 966	121 995	-12,09%
	Import	127 559	177 152	130 531	178 655	214 465	40,52%
	Bilancia	9 182	14 087	21 089	-44 689	-92 470	
Stavebné služby	Export	155 306	138 884	105 645	103 742	100 965	-53,82%
	Import	166 384	158 467	125 035	121 198	149 040	-11,64%
	Bilancia	-11 078	-19 584	-19 390	-17 456	-48 075	
Poist'ovacie a dôchodkové služby	Export	42 420	51 557	35 981	52 170	53 756	21,09%
	Import	87 834	176 752	123 335	127 682	119 651	26,59%
	Bilancia	-45 414	-125 195	-87 355	-75 512	-65 895	
Patenty a licenčné poplatky	Export	21 759	23 680	28 085	23 542	46 668	53,37%
	Import	510 633	471 206	620 576	623 646	631 989	19,20%
	Bilancia	-488 874	-447 526	-592 491	-600 104	-585 321	
Vládne služby	Export	2 795	31 174	35 581	34 414	40 227	93,05%
	Import	3 892	9 292	13 593	15 262	16 188	75,96%
	Bilancia	-1 098	21 882	21 988	19 153	24 039	
Osobné, kultúrne a rekreačné služby	Export	19 463	25 979	32 683	35 611	33 635	42,13%
	Import	41 921	45 761	49 274	60 948	67 824	38,19%
	Bilancia	-22 458	-19 783	-16 591	-25 337	-34 189	

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Eurostat

V Tabuľke č.1 sledujeme, podiely jednotlivých sektorov služieb a ich vývoj v období 2014-2018, pričom sledované kategórie spadajú pod *Komerčné služby*. Najvýznamnejší podiel na celkovom exporte služieb Slovenska predstavujú tri sektory služieb: dopravné služby, služby cestovného ruchu a ostatné obchodné (komerčné) služby, pričom ostatné obchodné (komerčné služby) zahŕňajú napríklad služby poistenia, finančné služby poskytované bankami a inými finančnými inštitúciami alebo služby komunikácie a právne a poradenské služby.

Spomedzi týchto najväčších skupín služieb v porovnaní s rokom 2014 zaznamenali najvýraznejší nárast služby cestovného ruchu, pričom ich export vzrástol až o 29,8 % v roku 2018 a ich exportovaná výška dosiahla hodnotu 2,687 mld. EUR. Naopak najväčšiu exportovanú hodnotu tvoria dopravné služby. V roku 2018 dosiahli hodnotu 2,762 mld. EUR a zaznamenali nárast o 25,8% v porovnaní s rokom 2014. Ostatné obchodné služby v sledovanom období dosiahli taktiež nárast a za sledované obdobie vzrástol ich export o 28,5% pričom ich exportovaná hodnota v roku 2018 predstavovala 1,927 mld. EUR.

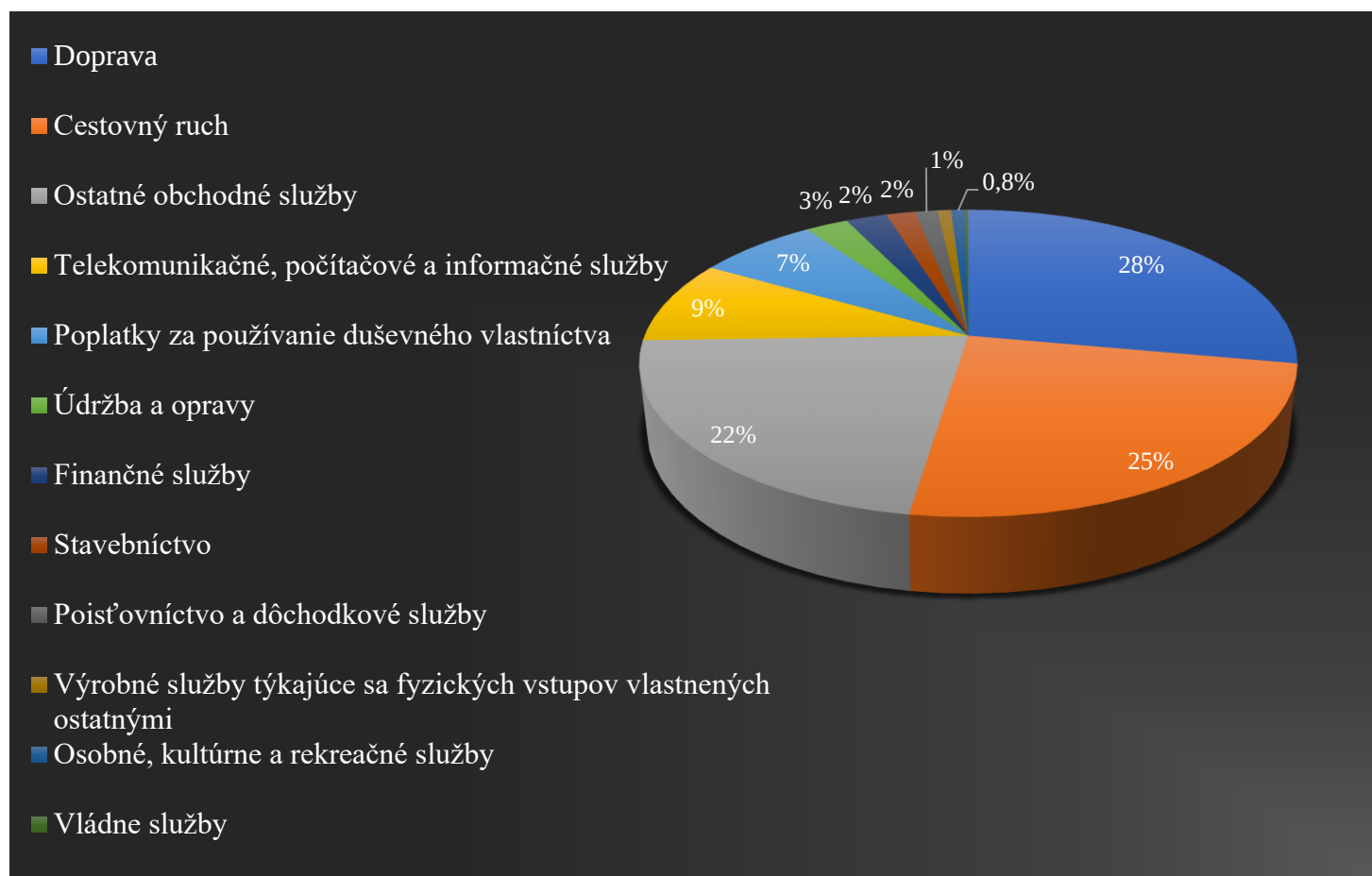
Z ostatných exportovaných služieb nachádzajúcich sa v našej tabuľke zaznamenala väčšina služieb pozitívny nárast. Negatívny nárast v roku 2018 v porovnaní s rokom 2014 zaznamenali len finančné služby a stavebné služby. Export stavebných služieb za sledované obdobie klesal prevažne lineárne pričom pokles po štyroch rokoch predstavoval až -53,8%. Pri finančných službách tento pokles nebol až tak výrazný ako pri stavebných službách a tvoril tak rozdiel -12,1% oproti roku 2014.

Spomedzi všetkých služieb najvýraznejší nárast exportu prevládal pri vládnych službách (93,1%) a službách zameriavajúcich sa na patenty a licenčné poplatky (53,4%). Aj keď percentuálny nárast u týchto služieb bol výrazne väčší ako pri ostatných skúmaných službách, treba poznamenať, že ich podiel na exporte celkových služieb patrí medzi najmenšie položky, takže v porovnaní s najväčšími sektormi služieb vytvárajú takmer zanedbateľnú hodnotu.

Aj v oblasti importu celkových služieb tvoria najväčší podiel importu dopravné služby, služby cestovného ruchu a ostatné obchodné služby. Vývoj všetkých týchto troch typov služieb v rámci sledovaného obdobia bol rovnomerný, pričom spomedzi nich najväčší nárast zaznamenali ostatné obchodné služby a to 31,9%, čo predstavovalo v roku 2018 1,990 mld. EUR. Z hľadiska importovanej veľkosti importovanej hodnoty na prvom mieste dominujú dopravné služby, ktoré v roku 2018 dosiahli 2,513 mld. EUR, čo znamená nárast

o 30,8% v porovnaní s rokom 2014. Percentuálny nárast ostatných obchodných služieb bol 28,5%, ich vývoj mal rastúcu tendenciu počas celého obdobia okrem roku 2017, kedy zaznamenali len veľmi mierny pokles (0,0015%). Najvýraznejší vzostup z hľadiska importu, spomedzi všetkých služieb za sledované obdobie dosiahli tak, ako aj pri exporte vládne služby (76,0%) ale taktiež aj finančné služby, ktoré sa oproti vládnym službám podieľajú na výrazne vyššom podiele na importe celkových služieb. Finančné služby tak oproti roku 2014 dosiahli nárast o 40,5% v roku 2018. Importovaná hodnota finančných služieb v roku 2018 tvorila 214 465 mil. EUR. Naopak najväčší pokles zaznamenali stavebné služby, ktoré poklesli o -53,8%.

Graf č. 5 Podiel jednotlivých služieb na importe Slovenska, 2018, v %

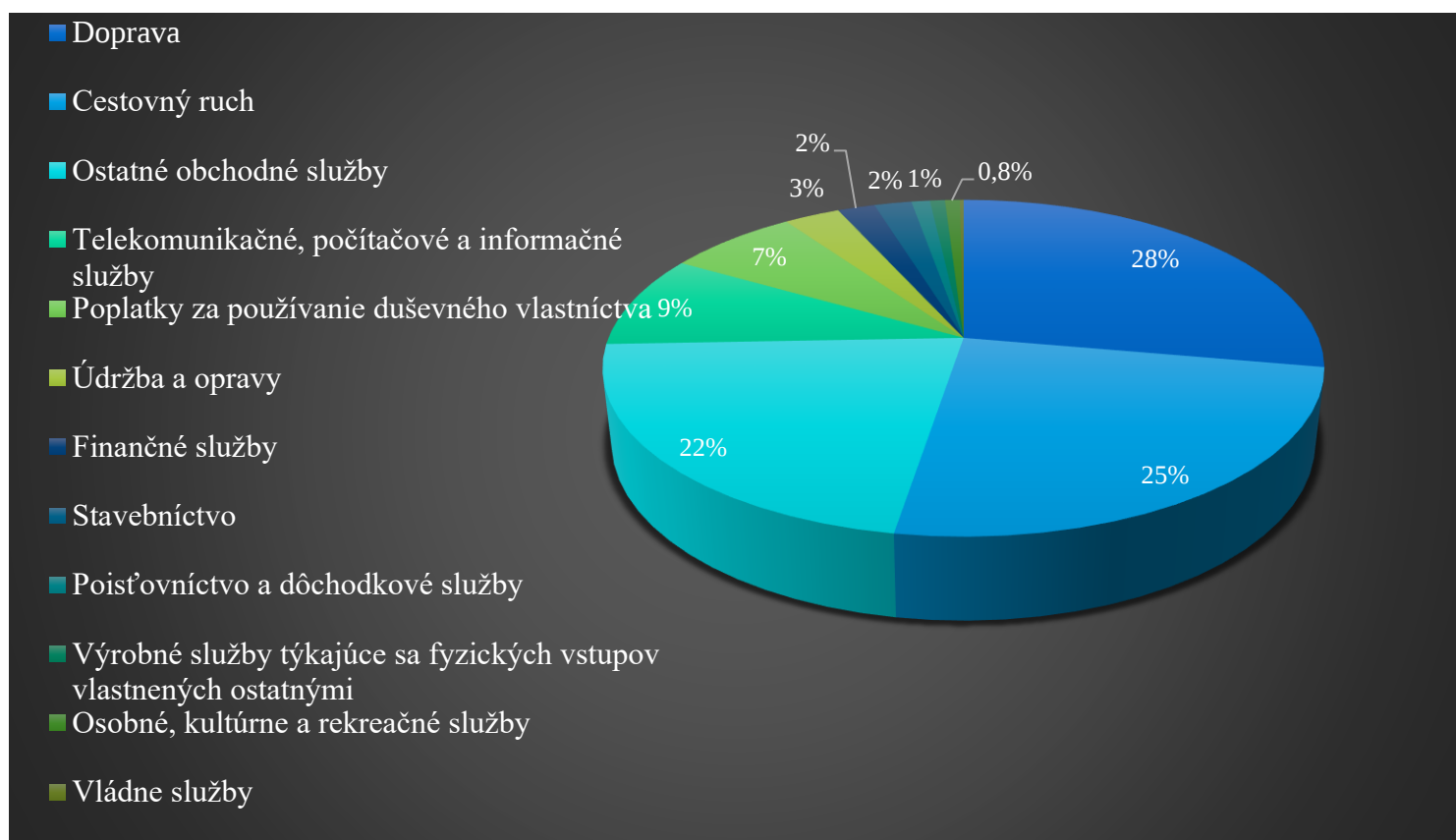

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Eurostat

Štruktúra medzinárodného obchodu sa neustále mení a vyvíja a preto sa mení aj štruktúra medzinárodného obchodu so službami a zastúpenie jednotlivých služieb v zahraničnom obchode. Podľa Grafu č.5, najväčšie zastúpenie z hľadiska importovaných

služieb na Slovensko mali v roku 2018 dopravné služby (28%), ďalej nasledovali služby cestovného ruchu (25%), služby cestovného ruchu majú výrazné zastúpenie keďže pod týmito službami vykazujeme aj stravovacie a ubytovacie služby. Treťou najväčšou sekciou služieb sú ostatné obchodné služby, ktorých Slovensko importovalo 22% z celkového importu služieb. Pod obchodné služby tak, ako sme už vyššie spomínali spadajú aj mnohé ďalšie typy služieb, napríklad profesionálne služby, počítačové služby, realitné služby a pod.⁷⁵ Zvyšné služby netvorili až tak výrazný podiel na celkovom objeme ako predchádzajúce tri najväčšie kategórie služieb. Napríklad finančné služby tvorili v roku 2018 len 2% z celkového objemu importovaných služieb. Najmenší podiel a to 0,8% tvorili vládne služby.

Graf č.6 Podiel jednotlivých služieb na exporte Slovenska, 2018, v %

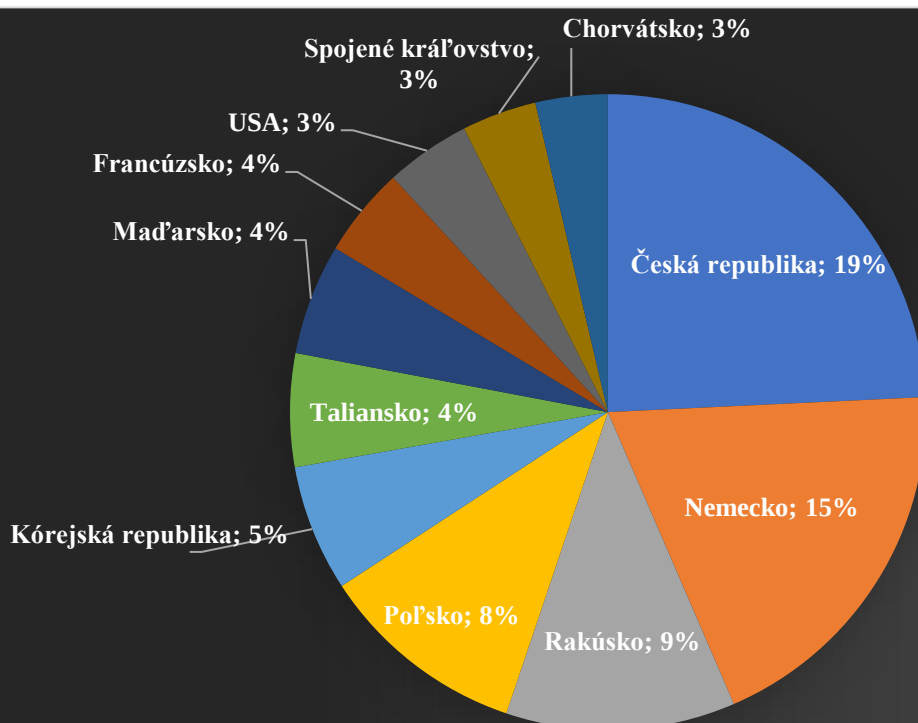
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Eurostat

⁷⁵ MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Klasifikácia služieb*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.economy.gov.sk/obchod/multilateralne-obchodne-vztahy/wto/sluzby-a-wto/klasifikacia-sluzieb>>.

Na Grafe č.6 sledujeme, že služby sa na celkovom exporte Slovenska podieľajú približne 11 percentami, nárast tohto podielu zaznamenalo Slovensko určite aj vďaka dynamickému rastu počtu centier zdieľaných služieb za posledné desaťročia. Tieto centrá zdieľaných služieb sa nesporne podieľajú na náraste exportovaných služieb Slovenska. Dôvodov, prečo je Slovensko atraktívne pre medzinárodné centrá zdieľaných služieb je niekoľko. Medzi najhlavnejšie patrí určite dostatok kvalifikovanej pracovnej sily, ktorá nie je taká drahá ako napríklad v ostatných členských krajinách EÚ alebo aj určité daňové úľavy.

Centrá zdieľaných služieb vyvážajú najmä účtovnícke, finančné a podporné služby, IT služby a služby call centier, čím výrazne prispievajú do troch najväčších sektorov v exporte služieb. Najväčším hnacím motorom ekonomiky Slovenska z hľadiska exportu služieb tvorili v roku 2018 tri základné sektory služieb, a to: dopravné služby resp. logistické služby (28%), služby cestovného ruchu (28%) a ostatné obchodné služby (20%). Výrazný podiel na exporte služieb v roku 2018 zaznamenali aj telekomunikačné, počítačové a informačné služby, ich podiel na celkovom exporte služieb dosiahol 15%.

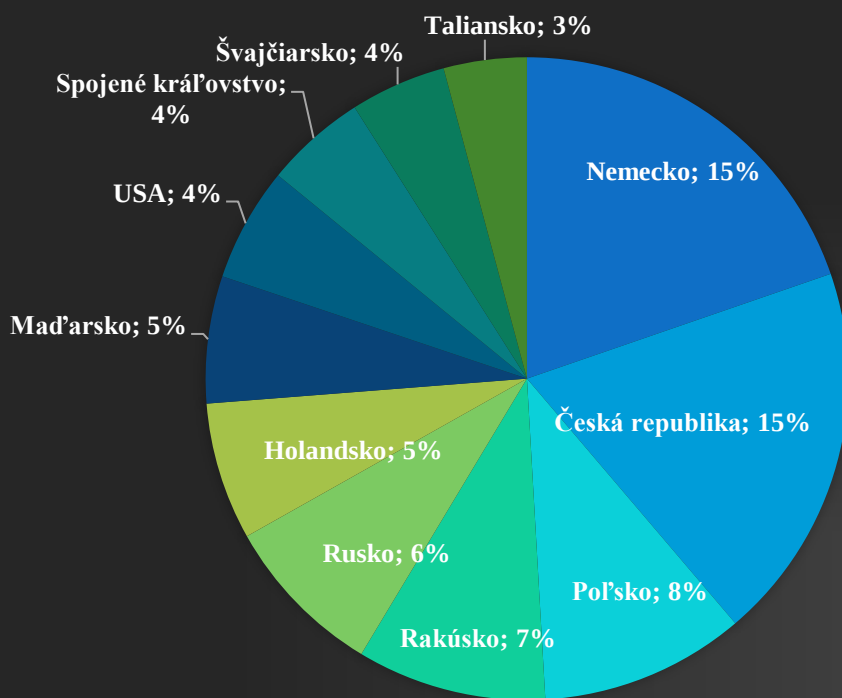
Graf č.7 Podiel 10. najväčších importérov na medzinárodnom obchode so službami, Slovensko, 2018, v %

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Eurostat

Najväčším obchodným partnerom Slovenska z hľadiska importu služieb v roku 2018 podľa Grafu č.7 bola Česká republika, pričom podiel jej podiel tvoril 19% z celkového importu služieb. Druhým najväčším importérom služieb Slovenska bolo Nemecko, ktorého podiel z celkového objemu tvorilo 15%. O niečo menší import služieb pochádzal z Rakúska a to konkrétne 9%, tesne za ním nasleduje Poľsko s podielom 8%, z celkového importu služieb. Takmer o polovicu menší objem importu prichádzal v roku 2018 z Kórei (necelých 5%). Podiel Talianska a Maďarska bol takmer rovnaký, pričom Taliansko tvorilo 4,4% a Maďarsko 4,3%. Zastúpenie Francúzska bolo v roku 2018 4%, tesne za ním nasledovalo USA s 3%. Spomedzi 10 najväčších importérov služieb Slovenska v roku 2018 sa na predposlednom mieste nachádzalo Spojené kráľovstvo s podielom 2,9% a tesne za ním Chorvátsko s 2,8%.

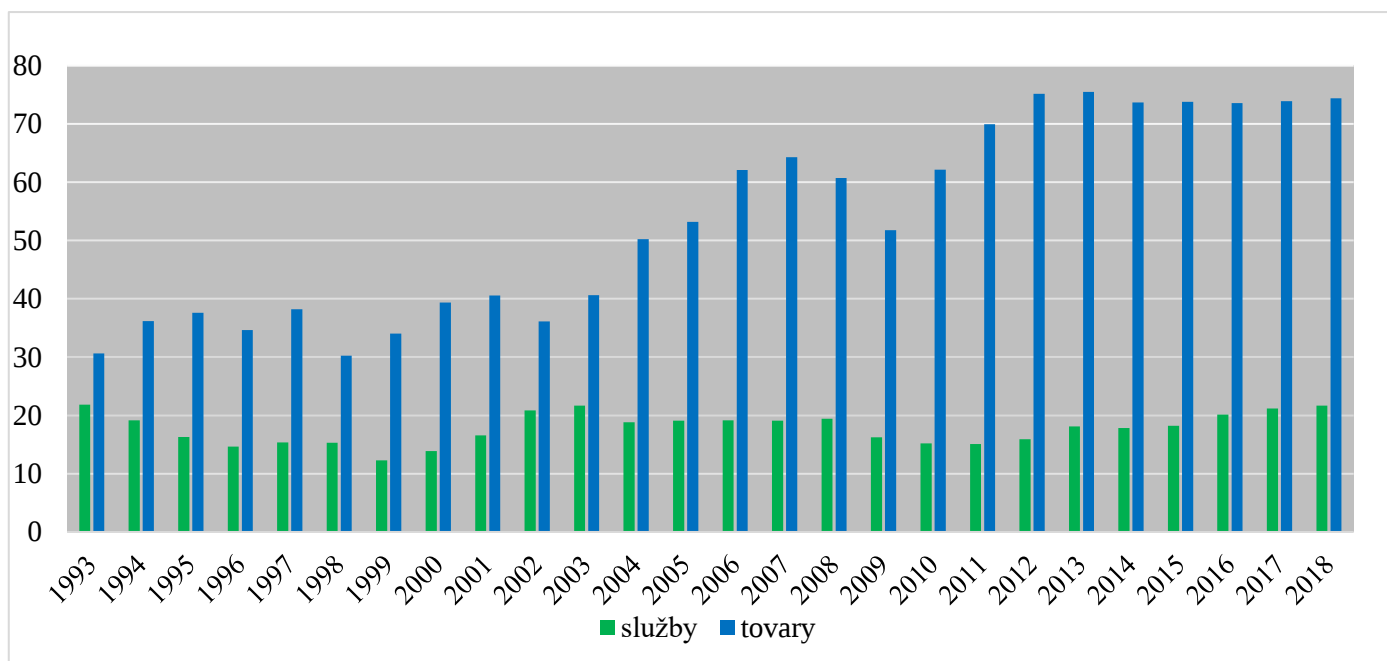
Graf č.8 Podiel 10. najväčších exportérov na medzinárodnom obchode so službami, Slovensko, 2018, v %

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Eurostat

Na Grafe č.8 sledujeme podiely 10. najväčších exportérov na medzinárodnom obchode so službami pre Slovensko. Z hľadiska exportu v roku 2018 bolo najviac exportovaných služieb do Nemecka a Českej republiky, pričom každé tvorilo 15% z celkového objemu exportovaných služieb. Tretím najväčším obchodným partnerom Slovenska bolo Rakúsko, je podiel tvoril 7%. Do Ruska v roku 2018 Slovensko exportovalo 6% služieb z celkového objemu všetkých exportovaných služieb. Zastúpenie 5% patrilo Holandsku a Maďarsku. Do USA bolo exportovaných 4% služieb z celkového objemu. Zvyšní traja z 10 najväčších obchodných partnerov, ktorými sú Spojené kráľovstvo, Švajčiarsko a Taliansko, tvorili po cca 3%.

Graf č.9 Podiel služieb na HDP (porovnanie s tovarmi), Slovensko, 1993-2018, v %

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa World Bank

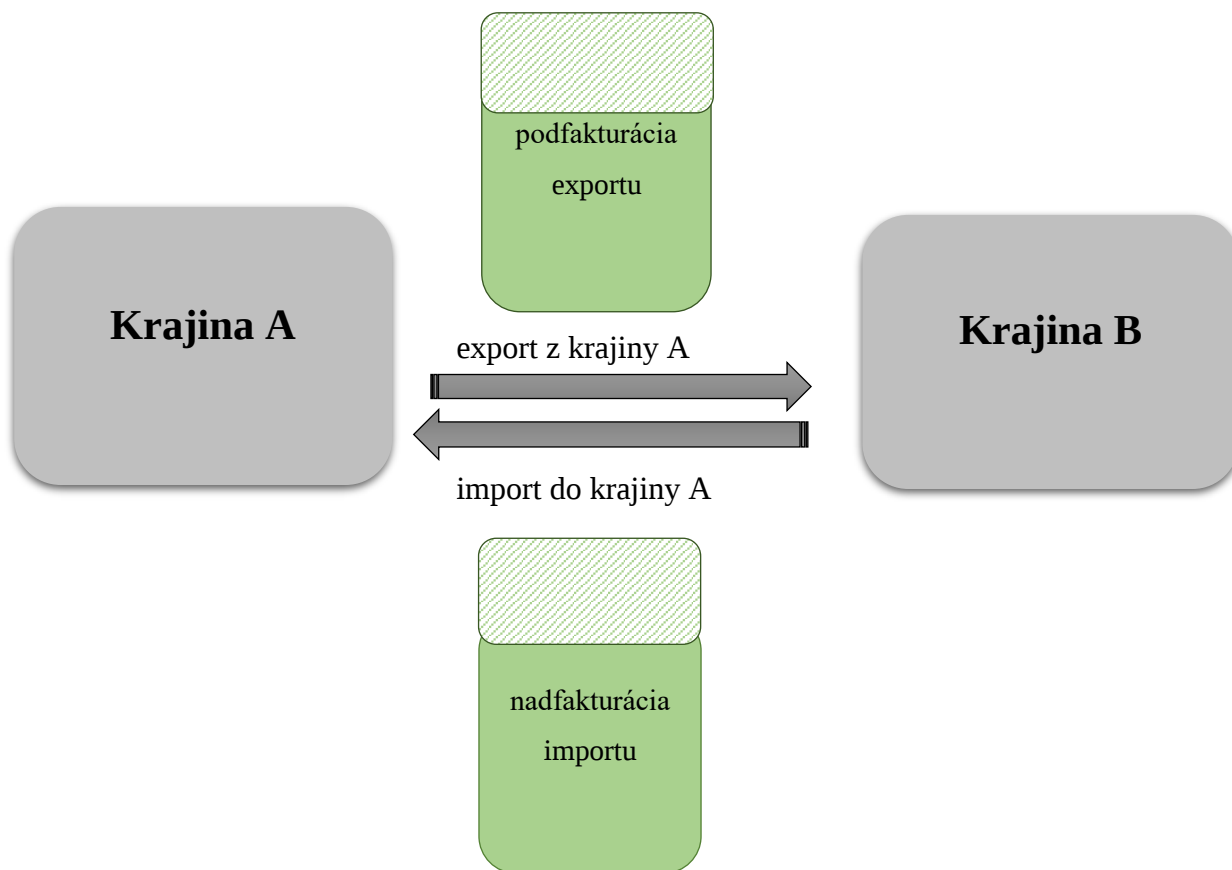
Hrubý domáci produkt (HDP) je najčastejšie používaným meradlom celkovej veľkosti ekonomiky, HDP nám zároveň poskytuje hodnotný pohľad na hlavné hybné sily ekonomickej činnosti a ich vývoj.⁷⁶

⁷⁶ ŠTATISTICKÝ ÚRAD EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV. 2019. *Národné účty a HDP*. [online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National_accounts_and_GDP/sk>.

Od roku 1993 až po rok 2019 sledujeme na Grafe č.9 prevažne volatilný vývoj podielu služieb na HDP Slovenska, pričom vzhľadom na dostupné dáta usudzujeme, že sa nedá jednoznačne povedať, že podiel služieb na HDP sa vyvíja výhradne rastúcim tempom. Celkový podiel medzinárodného obchodu na HDP vykazoval v priebehu posledných desaťročí obrovský rozkvet. Pokiaľ ide o posledné roky, od roku 2014 sa podiel služieb na HDP vyvíja rýchlejším tempom ako je tomu pri tovaroch. V roku 2018 služby tvorili 21,7% z HDP, pričom u tovarov to bolo 74,4%. Slovensko ako ekonomika je však stále orientovaná prevažne na export tovarov a zaznamenáva veľkú priepasť medzi podielom služieb a podielom tovarov na HDP. Keďže mnoho vyspelých ekonomík je orientovaných vo väčšej miere na služby ako na tovary, predpokladáme, že aj napriek tomu, že si už Slovensko prešlo najdynamickejšou fázou ekonomického rastu, stále má priestor na štrukturálnu zmenu medzinárodného obchodu, z čoho vyplýva, že podiel služieb na HDP má ešte potenciál rásť aj na úkor tovarov.

4.2 Meranie úniku kapitálu Slovenska metódou „Trade misinvoicing”

Schéma č.3 Dva hlavné spôsoby misfakturácie z hľadiska odlevu kapitálu

Zdroj: Vlastné spracovanie

V Schéme č.3, vychádzame z predpokladu, že krajina A je krajina, u ktorej meriame hodnotu celkovej misfakturácie. Pokiaľ hodnota, ktorá je zaznamenaná ako import krajiny B pochádzajúci z krajiny A po zarátaní transakčných nákladov je väčšia, ako tento export eviduje krajina A, vzniká tu misfakturácia, pričom krajina A podfakturovala daný export smerujúci do krajiny B (nesprávna fakturácia na strane krajiny A). Tento spôsob úniku kapitálu nazývame podfakturácia exportu. Ak by však import krajiny A predstavoval väčšiu hodnotu ako uvádza export krajiny B po zarátaní transakčných nákladov, jednalo by sa o nadfakturáciu importu z krajiny B (krajina A nesprávne fakturovala svoj import).⁷⁷

⁷⁷ KAR, D. – CARTWRIGHT-SMITH, D. 2010. *Illicit financial flows from Africa: Hidden resource for Development: Global Financial Integrity*. [online]. 2010. Dostupné na

V Schéme č.3 uvádzame dva základné spôsoby misfakturácie vďaka ktorým vznikajú diskrepancie v medzinárodnom obchode z pohľadu odlevu kapitálu. Oba spôsoby sa ale dajú uskutočniť aj opačne, v závislosti či sa jedná o odlev alebo prílev kapitálu. Bližší prehľad motivácií stojacimi za vznikom misfakturácie je uvedený v Tabuľke č.2.

Tabuľka č.2 Hlavné typy a motívy misfakturácie

Odlevy kapitálu	Import nadfakturácia	presunutie peňazí do zahraničia (za záujmom vyhnúť sa kapitálovým kontrolám)
		prekročenie nákladov na dovážané vstupy s cieľom znížiť daňovú povinnosť z príjmu
		vyhnúť sa antidumpingovým clám
	Export podfakturácia	presunutie peňazí do zahraničia (vyhnúť sa kapitálovým kontrolám)
		vyhnúť sa dani z príjmu
		vyhnúť sa vývozným daniam
Prílevy kapitálu	Import podfakturácia	vyhnúť sa colným povinnosťam
		vyhnúť sa regulačným požiadavkám na dovoz nad určitú hodnotu
	Export nadfakturácia	využívanie dotácií na vývoz
		využívanie vráteného cla (rabaty) na export

*Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Global Financial Integrity: Value Gap Trade Misinvoicing Methodology. [online]. Dostupné na internete:<
<https://gfintegrity.org/research/methodology/>>.*

V Tabuľke č.2 sme zhrnuli hlavné motívy súvisiace s nesprávnou fakturáciou. Situácia, kedy dôjde k úniku kapitálu prostredníctvom nadmernej fakturácie dovozov, znamená, že dovážajúca krajina tvrdila, že dovážala viac, ako vyvážali vyvážajúce krajiny. Hlavnou motiváciou pre nadfakturáciu dovozu môžu byť snaha vyhnúť sa antidumpingovým clám, ktoré majú za úlohu zabrániť poškodeniu domácich podnikateľov, v prípade, že ceny služieb zahraničných partnerov by boli nižšie, ako je normálna cena služby na domácom

trhu. Ďalším motívom z hľadiska nadfakturácie importu býva zámerné prekročenie nákladov na dovážané vstupy z dôvodu zníženia daňovej povinnosti plynúcej z príjmu.

Vyššie clá sú sa spájajú s nižšou fakturáciou dovozov. V krajinách s vysokými colnými sadzbami budú mať obvykle dovozcovia motiváciu deklarovať tovar v menšej hodnote, aby sa vyhli plateniu dovozných ciel. V tomto prípade vzniká podfakturácia importu.⁷⁸

Únik kapitálu pomocou podfakturácie exportu sa uskutočňuje, keď vývozné údaje vykazujú nižší vývoz v porovnaní so skutočnou hodnotou služieb prevedených do zahraničia. Účelom podfakturácie exportu je umožniť vývozcom ponechať si časť zisku získaného z vývozu mimo krajiny.⁷⁹ V záujme exportéra ďalej býva vykázanie nižšieho exportu z dôvodu motivácie platenia nižšej dane z príjmu. Opačná situácia, keď je vývoz nadmerne fakturovaný, predstavuje pre krajinu exportéra kapitálový prílev, pričom sa využívajú dotácie na vývoz a vratné clá (rabaty).

4.2.1 Odhad misfakturácie Slovenska metódou „Trade misinvoicing” z hľadiska odlevu kapitálu

V tejto podkapitole sa venujeme určeniu nesprávnej fakturácie Slovenska z hľadiska odlevu kapitálu za obdobie 2014-2018 vzhľadom na vybraných obchodných partnerov. Na výpočet veľkostí daných únikov kapitálu sme použili odvodený vzorec metódy „Trade misinvoicing”, ktorý je bližšie popísaný v časti *Metodika a metodológia práce*.

Tento tzv. štandardný prístup výpočtu nesprávnej fakturácie v prípade importu predpokladá, že pozitívne hodnoty IDi zodpovedajú nadfakturácií importu, ktorá vedie k úniku kapitálu z krajiny i do krajiny j, pričom v našom prípade je krajinou i Slovensko. Konkrétne odhady hodnôt spĺňajúce tento predpoklad sú zobrazené v Tabuľke č.3.

⁷⁸ PATNAIK, I. a kol. 2010. *Determinants of Trade Misinvoicing*. Working Paper No. 2010-75. [online]. New Delhi: National Institute of Public Finance and Policy, október 2010. Dostupné na internete: <<https://core.ac.uk/download/pdf/6659363.pdf>>.

⁷⁹ PATNAIK, I. a kol. 2000. *Trademisinvoicing and Capital Flight from India*. [online]. New Delhi: National Institute of Public Finance and Policy, marec 2000. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/profile/Ila_Patnaik2/publication/234109519_Trade_Misinvoicing_and_Capital_Flight_from_India/links/0912f50f3aea7a855c000000/Trade-Misinvoicing-and-Capital-Flight-from-India.pdf>.

V prípade exportu, na to, aby výsledné hodnoty spĺňali štandardný predpoklad musia byť hodnoty EDi taktiež pozitívne. Ak sa potvrdí daný predpoklad pre misfakturáciu exportu, bude to znamenať, že export bol podfakturovaný.

V nasledujúcich tabuľkách interpretujeme zistené hodnoty kapitálových únikov, pričom označenia s číslom nula predstavujú hodnoty, ktoré nespĺňali vopred určené predpoklady. Pre hodnoty, ktoré sme nemohli určiť z dôvodu chýbajúcich bilaterálnych dát sme použili označenie N/A.

Tabuľka č.3 Únik kapitálu na strane importu služieb, Slovensko, 2014-2018

	2014		2015		2016		2017		2018	
	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	2016	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR
Česká republika	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Nemecko	16%	131 051	10%	82 031	4%	39 579	2%	22 644	N/A	N/A
Rakúsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	N/A	N/A
Poľsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Taliansko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	N/A	N/A
USA	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	N/A	N/A
Rusko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	N/A	N/A
Maďarsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Spojené kráľovstvo	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Francúzsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	N/A	N/A
Holandsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	N/A	N/A
Chorvátsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	10%	17 194
Spolu		131 051		82 031		39 579		22 644		17 194
Misfakturácia/HDP		0,17%		0,10%		0,05%		0,03%		0,02%

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP a NBS

V tabuľke č.3 sledujeme množstvá úniku kapitálu za predpokladu, že nesprávna fakturácia importov nastala na strane našich obchodných partnerov, pričom Slovensko reportovalo hodnoty importov správne. Nadfakturácia importov v tomto prípade pre Slovensko predstavuje kapitálový odlev.

Z uvedených hodnôt v Tabuľke č.3 vyplýva, že nadfakturácia v danom období nastala len na strane Nemecka v rokoch 2014 – 2017 a na strane Chorvátska v roku 2018. Celkovú hodnotu úniku kapitálu na strane importu, za obdobie 2014-2018 s danými obchodnými partnermi odhadujeme na približne 292 mil. EUR. Predpokladáme, že hodnota úniku

kapitálu za toto obdobie môže byť v skutočnosti vyššia, keďže u mnohých obchodných partnerov dáta o importe z roku 2018 neboli k dispozícii.

Tabuľka č.4 Únik kapitálu na strane exportu služieb, Slovensko, 2014-2018

	2014		2015		2016		2017		2018	
	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR
Česká republika	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Nemecko	N/A	N/A	N/A	N/A	0%	0	3%	35 531	N/A	N/A
Rakúsko	178%	796 920	153%	757 526	91%	614 499	97%	657 552	N/A	N/A
Poľsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Taliansko	71%	171 665	68%	167 790	95%	271 338	51%	149 468	N/A	N/A
USA	0%	0	0%	0	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Rusko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Maďarsko	50%	170 072	40%	141 447	31%	121 635	25%	112 508	31%	147 371
Spojené kráľovstvo	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Francúzsko	18%	64 976	0%	63 876	0%	38 161	0%	0	0%	N/A
Holandsko	0%	0	13%	45 283	0%	0	8%	39 263	N/A	N/A
Chorvátsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Spolu		1 203 633		1 175 921		1 045 633		994 322		147 371
Misfakturácia/HDP		1,58%		1,47%		1,28%		1,18%		0,17%

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP a NBS

Pri odhade úniku kapitálu na strane exportu, sme tak, ako aj pri importe služieb vychádzali zo štandardného predpokladu, ktorý sa opiera o tvrdenie, že práve pozitívne hodnoty Edi predstavujú kapitálové úniky. V Tabuľke č.4 môžeme sledovať výsledné odhady únikov kapitálu na strane exportu u určených obchodných partnerov.

Na základe analýzy dostupných hodnôt môžeme zhodnotiť, že k výrazne najväčšiemu úniku kapitálu dochádza v medzinárodnom obchode so službami, ktorý prebieha s Rakúskom, pričom hodnota úniku kapitálu za dané obdobie predstavovala 2,8 mld. EUR. Na druhom mieste sa nachádzalo Taliansko (760 mil. EUR), a na treťom mieste Maďarsko (693 mil. EUR). Ako môžeme pozorovať v Tabuľke č.4 vzniknuté kapitálové úniky u ostatných krajín predstavovali výrazne menšie hodnoty ako tomu bolo u vyššie spomínaných troch krajín. Export so službami s danými obchodnými partnermi v sledovanom období tak spôsobil únik kapitálu, ktorý odhaduje približne na 4,5 mld. EUR.

4.2.2 Odhad misfakturácie Slovenska metódou „Trade misinvoicing” z hľadiska prílevy kapitálu

Táto podkapitola je venovaná analýze výsledkov odhadov, ktoré nespĺňali kritérium predchádzajúceho prístupu k úniku kapitálu, to znamená, že IDi a EDi vykazovali záporné hodnoty, ktoré predstavujú prílev kapitálu.

Záporné hodnoty v prípade importu v tomto predpoklade predstavujú jeho podfakturáciu, pričom pri exporte vysvetľujeme záporné hodnoty ako nadfakturáciu exportu.

Záporné hodnoty misfakturácie predstavujú kapitálové prílevy pre krajinu i, pričom krajina i je aj v tomto prípade Slovensko.

Hodnoty 0, tak, ako aj v predchádzajúcom prístupe predstavujú hodnoty misfakturácie, ktoré nespĺňali určený predpoklad, označenie N/A vyjadruje nezistené údaje v dôsledku nedostupnosti bilaterálnych dát.

Tabuľka č.5 Prílev kapitálu na strane importu služieb, Slovensko, 2014-2018

	2014		2015		2016		2017		2018	
	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR
Česká republika	-13%	-172 105	-19%	-299 263	-8%	-118 594	-14%	-224 956	-14%	-255 843
Nemecko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	N/A	N/A
Rakúsko	-38%	-302 527	-36%	-315 337	-28%	-258 465	-27%	-239 403	N/A	N/A
Poľsko	-29%	-188 551	-29%	-210 945	-26%	-195 911	-27%	-223 393	-27%	-232 365
Taliansko	-24%	-112 946	-7%	-33 073	-37%	-191 219	-33%	-155 603	N/A	N/A
USA	-60%	-153 692	-66%	-213 595	-48%	-163 301	-25%	-80 086	N/A	N/A
Rusko	-63%	-102 461	-65%	-84 836	-95%	-134 959	-80%	-99 602	N/A	N/A
Maďarsko	-59%	-380 240	-67%	-458 369	-62%	-449 408	-64%	-494 225	-58%	-448 200
Spojené kráľovstvo	-21%	-43 805	-76%	-462 935	-50%	-187 376	-76%	-541 690	-70%	-554 652
Francúzsko	-20%	-49 606	-72%	-375 086	-72%	-518 229	-67%	-463 744	N/A	N/A
Holandsko	-27%	-43 348	-32%	-62 338	-32%	-68 414	-49%	-132 908	N/A	N/A
Chorvátsko	-24%	-53 679	-22%	-50 659	-24%	-61 316	-16%	-39 000	0%	0
Spolu		-1 602 960		-2 566 434		-2 347 192		-2 694 610		-1 491 060
Misfakturácia/HDP		2,11%		3,22%		2,88%		3,21%		1,71%

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP a NBS

V Tabuľke č.5 sú vyjadrené odhady misfakturácie importu služieb, ktoré predstavujú množstvá kapitálových prílevov pre Slovensko a naopak predstavujú úniky kapitálov pre našich obchodných partnerov.

V porovnaní so štandardným predpokladom môžeme dôjsť k záveru, že na strane importu služieb má Slovensko v skúmanom rozsahu jednoznačne vyšší kapitálový prílev ako jeho únik. Celkový zistený prílev kapitálu na strane importu predstavuje hodnotu 10,7 mld. EUR.

Pokiaľ vychádzame z predpokladu, že Slovensko je krajina, ktorá svoje importy fakturovala nesprávne, a naopak, naši obchodní partneri pri vykazovaní dát vychádzali zo skutočnosti, predpokladáme, že hlavnými dôvodmi k zámernej podfakturácii importu Slovenska mohli byť dôvody, ktoré uvádzame v Tabuľke č.2. Motivácia na podfakturáciu importu môže teda vznikať za účelom zámerného obchádzania platenia ciel pri importe a taktiež platenia DPH za daný dovoz.

Tabuľka č.6 Prílev kapitálu na strane exportu služieb, Slovensko, 2014-2018

	2014		2015		2016		2017		2018	
	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR	%	v tis. EUR
Česká republika	-3%	-33 569	-9%	-112 949	-11%	-150 254	-13%	-171 533	-10%	-145 110
Nemecko	N/A	N/A	N/A	N/A	-7%	-84 916	0%	0	N/A	N/A
Rakúsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	N/A	N/A
Poľsko	-1%	-8 596	-1%	-7 362	-11%	-81 006	-9%	-68 286	-11%	-81 118
Taliansko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	N/A	N/A
USA	-47%	-71 484	-48%	-102 749	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Rusko	-95%	-450 816	-95%	-421 118	-84%	-404 989	-91%	-524 094	-110%	-630 307
Maďarsko	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0
Spojené kráľovstvo	-3%	-5 505	-10%	-21 891	-26%	-79 598	-33%	-120 133	-31%	-135 126
Francúzsko	0%	0	-48%	0	-66%	0	-66%	-4 071	-66%	N/A
Holandsko	-2%	-5 340	0%	0	-5%	-18 411	0%	0	N/A	N/A
Chorvátsko	-54%	-13 340	-15%	-4 062	-52%	-15 951	-70%	-23 393	-74%	-28 216
Spolu		-588 650		-670 130		-835 125		-911 510		-1 019 876
Misfakturácia/HDP		0,77%		0,84%		1,00%		1,09%		1,17%

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP a NBS

V tabuľke č.6 sledujeme odhady kapitálových prílevov pre Slovensko vzhľadom na export služieb. Celková odhadovaná hodnota úniku kapitálu pred danú výskumnú oblasť predstavuje približne 4 mld. EUR. V porovnaní s prvým prístupom použitým pri exporte služieb, ktorý sme odhadli na 4,5 mld. EUR, to znamená, že kapitálový odlev pre Slovensko je väčší ako jeho prílev z hľadiska exportu služieb.

4.2.3 Komparácia štatistických dát

Aby sme vylúčili, že v prípade našich odhadov o úniku kapitálu sa nejedná len o štatistické odchýlky z hľadiska vykazovania rozličných inštitúcií ale skutočne sa jedná o misfakturáciu, porovnali sme údaje použité pri výpočte misfakturácie z ITC Trade Map s údajmi o exporte a importe služieb, ktoré uvádza databáza UN Comtrade. Tieto porovnania sú zobrazené v Tabuľke č.7 a Tabuľke č.8.

Tabuľka č.7 Komparácia dát na strane importu služieb, Slovensko, 2014-2018

v tis. USD	Import služieb				
	2014	2015	2016	2017	2018
ITC Trade Map	8 906 095	7 137 729	7 877 087	8 313 085	8 995 827
UN Comtrade Database	8 523 623	7 556 307	7 652 139	8 312 909	N/A
Rozdiel	382 472	418 578	224 948	176	N/A
Objem misfakturácií	1 734 012	2 648 465	2 386 771	2 717 253	1 508 254

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP a UN COMTRADE DATABASE

Tabuľka č.8 Komparácia dát na strane exportu služieb, Slovensko, 2014-2018

v tis. USD	Export služieb				
	2014	2015	2016	2017	2018
ITC Trade Map	9 050 046	8 123 027	8 123 027	8 123 027	11 532 697
UN Comtrade Database	8 454 978	7 578 037	7 957 450	9 085 533	N/A
Rozdiel	595 068	544 990	165 577	962 506	N/A
Objem misfakturácií	1 792 283	1 846 052	1 880 758	1 905 832	1 167 247

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP a UN COMTRADE DATABASE

Na základe oboch komparačných tabuliek môžeme vyvrátiť tvrdenie že zistený objem diskrepancií v medzinárodnom obchode so službami a s tým súvisiaci únik kapitálu vzniká len v súvislosti subjektivity vykazovania daných štatistických databáz. Hodnoty exportov a importov na ktoré sa sme sa zamerali sa v porovnaní s dátami z UN Comtrade Database líšia o oveľa menšie hodnoty, ako naše odhady o misfakturáciách. pričom v našich výpočtoch sme brali do úvahy len 13. najväčších obchodných partnerov.

4.3 Diskusia

Misfakturácia je zložitý jav vznikajúci v medzinárodnom obchode, pričom jej presná identifikácia si vyžaduje podrobnú analýzu založenú na získaní presných bilaterálnych dát. Zistenie, na ktorej strane vznikla misfakturácia by si vyžadovalo hĺbkovú ekonometrickú analýzu, ktorú nebolo možné uskutočniť vzhľadom na požadovaný rozsah diplomovej záverečnej práce, preto, sme vychádzali z klasického prístupu, ktorý predpokladá, že krajina, ktorá je v obchodnom vzťahu ekonomicky vyspelejšia reportuje dáta o medzinárodnom obchode správne, z čoho vyplýva, že misfakturácia nastáva na strane krajiny s nižšou ekonomickou úrovňou. Deklarácia toho, ktorá strana vykázala dáta správne v našom prípade spočívala v štandardnom prístupe úniku kapitálu z toho, že práve Slovensko tieto štatistiky evidovalo podľa skutočnosti, pričom sme brali do úvahy aj opačnú možnosť, ktorej výsledky sme uviedli v prístupe z hľadiska prílevu kapitálu.

Dôvodom, prečo sme si vybrali práve 12 obchodných partnerov a dané časové obdobie bola nedostatočná dostupnosť vykazovaných štatistických dát o medzinárodnom obchode so službami. Rozšírenie oblasti skúmania o kvantitatívnu stránku z hľadiska časového obdobia alebo skúmaných obchodných partnerov by znamenalo zníženie kvalitatívnej úrovne našej práce, čo je jeden z hlavných dôvodov prečo sme našu prácu obmedzili práve na daný rozsah skúmania.

Skúmanie konkrétnej štruktúry úniku kapitálu v medzinárodnom obchode so službami by bolo zaujímavé aj z pohľadu Slovenska, najmä z hľadiska sektora komerčných služieb, resp. finančných služieb, keďže za posledné desaťročia sa na Slovensko outsourcovali mnohé veľké nadnárodné korporácie u ktorých predpokladáme, že sa môže značne podieľať na spomínanej misfakturácii. Bohužiaľ, toto tvrdenie v našej práci potvrdiť nemôžeme, keďže štatistické údaje v súčasnosti neposkytujú dostatočné bilaterálne dáta z hľadiska štruktúry medzinárodného obchodu, čo je zároveň dôvodom, prečo sme sa hĺbkovou štúdiou úniku kapitálu z hľadiska sektorov zaoberať nemohli.

Tabuľka č.9 Podiel misfakturácie a úniku kapitálu na HDP Slovenska

	Objem v EUR (2014 - 2018), pre vopred určených obchodných partnerov	Podiel na HDP Slovenska, 2018, v %
Misfakturácia	19 586 927 635	22%
Únik kapitálu	4 859 378 001	5%

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ITC TRADEMAP a Štatistický úrad SR

Pre lepšiu predstavu, aké množstvo predstavuje odhadovaný kapitálový únik a misfakturácia vo všeobecnosti môžeme na základe Tabuľky č.9 pozorovať, aký podiel vzhľadom na HDP predstavujú. Zistený odhad misfakturácie, resp. objem nesprávnej fakturácie služieb predstavuje približne 22% HDP Slovenska. Pri kapitálových únikoch odhadujeme, že v danom období vzhľadom na určených obchodných partnerov tvorili približne 5% HDP. Množstvá únikov kapitálu môžu mať ale tendenciu byť v skutočnosti väčšie, keďže v našich výpočtoch sme odpočítali 10% nákladov, ktoré zahŕňajú náklady na prepravu a poistenie, ktoré sú ale pri službách častokrát minimálne, z čoho vyplýva, že v takomto prípade sú naše odhady o únikoch kapitálu mierne podhodnotené. Ako sme si bližšie priblížili v Tabuľke č.9, misfakturácia v súčasnosti vedie k značným kapitálovým únikom, ktoré by sa nemali podceňovať a mali by sa hľadať príčiny spôsobujúce takéto nedovolené kapitálové odlevy, ktoré môžu výrazne ovplyvniť obchodnú bilanciu danej krajiny. V Grafe č.7 a 8. sme si bližšie špecifikovali, aké veľkosti podielov vzhľadom na export a import tvoria obchodní partneri, ktorí boli objektom nášho výskumu. Títo obchodní partneri, na ktorých sa zakladá medzinárodný obchod Slovenska so službami tvoria približne 72% celkového obchodu. Z týchto zistení vyplýva, že náš odhad úniku kapitálu a misfakturácie vysvetľuje približne 72% z celkového obchodu so službami Slovenska.

Ako hlavné odporúčania na zlepšenie súčasného problému vzniku misfakturácie v medzinárodnom obchode so službami by sme odporúčali najmä zvýšenie prepojenosti daných ministerstiev, zvýšenie byrokracie a zavedenie prísnejšieho dohľadu zo strany WTO. Podrobnejšia dokumentácia štatistických dát o obchode by mohla viesť k predchádzaniu vzniku štatistických diskrepancií a následne by bolo lepšie viditeľné, ktoré krajiny zámerne ovplyvňujú obchodné faktúry, čím spôsobujú vznik nedovolených kapitálových tokov, ktoré poškodzujú ekonomiky.

Záver

Hlavným cieľom našej diplomovej práce bolo stanoviť a odhadnúť, akým spôsobom vplýva medzinárodný obchod so službami na únik kapitálu. Tento cieľ sme dosiahli pomocou metódy na výpočet úniku kapitálu v medzinárodnom obchode „Trade misinvoicing“, ktorá spočíva v určení veľkosti nesprávnej fakturácie dovozov a vývozov na základe bilaterálnych dát, v ktorých vznikali štatistické diskrepancie.

Naplnenie hlavného cieľu diplomovej práce bolo podmienené splnením parciálnych cieľov, ktoré sme si vopred určili. Pre splnenie prvého čiastkového cieľa sme teoreticky vymedzili pojmy súvisiace s témou našej diplomovej práce, pričom sme sa sústredili najmä na medzinárodný obchod so službami a únik kapitálu. Na základe preskúmanej literatúry sme zistili, že neexistuje všeobecne akceptovateľná a jednotná definícia úniku kapitálu. Väčšina názorov sa ale zhoduje v tom, že únik kapitálu predstavuje určitú podmnožinu odlevu kapitálu, touto skutočnosťou sme sa riadili aj pri spracúvaní našej diplomovej práce. Následne sme teoreticky vymedzili možné premenné ktoré vplývajú na únik kapitálu a kapitálové odlevy ako celok.

V ďalšom čiastkovom ciele sme na základe analýzy literatúry vybrali najvhodnejšiu metódu, ktorú sme potom v praktickej časti použili na odhad úniku kapitálu. Určeniu tohto odhadu predchádzala podrobná analýza medzinárodného obchodu so službami Slovenska, ktorá nám pomohla lepšie pochopiť predpoklady a faktory determinujúce kapitálové úniky.

Odhadujeme, že úniky kapitálov v sledovanom období pri daných obchodných partnerov na základe prístupu založeného na odleve kapitálu z hľadiska importu služieb predstavovali približne 292 mil. EUR. Z pohľadu exportu túto hodnotu odhadujeme približne na 4,5 mld. EUR. Celkovo tak v priebehu rokov 2014-2018 odhadujeme kapitálový odlev zo Slovenska, vznikajúci v obchodovaní s 12. najväčšími obchodnými partnermi z hľadiska služieb na približne 4,86 mld. EUR.

V záverečnej podkapitole s názvom diskusia sme porovnali použité dáta o medzinárodnom obchode so službami z ITC Trade Map s dátami vykazovanými organizáciou UN Comtrade Database. Táto komparácia bola uskutočnená pre vylúčenie predpokladu, že pri skúmanej misfakturácii sa jedná len o štatistické odchýlky. Tento predpoklad sa nepotvrdil, a preto je dôležité si uvedomiť, že misfakturácia a s ňou spojené

kapitálovú úniky sú javom, ktorý sa v súčasnosti skutočne vyskytuje, a to nielen medzi rozvíjajúcimi sa krajinami, ale aj medzi vysoko rozvinutými ekonomikami. Misfakturácia poukazuje na existujúce bariéry vo vykazovaní dát o medzinárodnom obchode. Odstránenie týchto nedovolených kapitálových tokov v súčasnom globalizovanom svete by mohlo byť veľmi zložité, preto prvým krokom k ich úspešnej redukcii je identifikácia faktorov, ktoré ju spôsobujú a následne zavedenie kontrol na zvýšenie dohľadu, najmä zo strany WTO.

Zoznam použitej literatúry

Knižné publikácie

- 1) ADAMCOVÁ, L. – NĚMEČKOVÁ, T. a kol. 2009. *Rozvojová ekonomika*. Praha: Oeconomica, 346 s. ISBN 9788024515151.
- 2) CIHELKOVÁ, E. a kol. 2009. *Svetová ekonomika. Obecné trendy rozvoje*. Praha: C.H. Beck, 2009. 320 s. ISBN 978-80-7400-155-0.
- 3) GRÖNROOS, CH. 2007. *Service Management and Marketing*. 3. vydanie. Hoboken: John Wiley & Sons, 2007. 630 s. ISBN: 978-04-7002-86-29 .
- 4) KUBIČKOVÁ, V. a kol. 2016. *Dynamické podniky služieb - gazely*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 152 s. ISBN: 978-80-7552-437-9.
- 5) KUBIŠTA V. a kol. 2009. *Mezinárodní ekonomické vztahy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 284 s. ISBN: 978-80-7380-191-5.
- 6) KUNEŠOVÁ, H. – CIHELKOVÁ, E. a kol. 2006. *Světová ekonomika - nové jevy a perspektivy*, Praha: C. H. Beck, 2006. 319 s. ISBN: 8071794554.
- 7) MICHALOVÁ, V. – ŠUTEROVÁ, V. 2004. *Služby*. Hronský Beňadik: NETRI, 2004. 215s. ISBN: 80-968904-5-X
- 8) MICHALOVÁ, V. a kol. 2008. *Služby v modernej ekonomike*. Bratislava: Ekonóm, 2008. 214 s. ISBN: 978-80-225-2661-6.
- 9) MICHALOVÁ, V. – BENEŠOVÁ, D. – ŠŤASTNÁ, J. 2013. *Služby v modernej ekonomike*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013. 296 s. ISBN 978-80-225-3767-4.
- 10) MULAČOVÁ, V. – MULAČ, P. a kol. 2013. *Obchodní podnikání ve 21. století*. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. 520 s. ISBN: 978-80-247-4780-4.
- 11) OBADI, S., M. a kol. 2008. *Globálna ekonomika – Nové trendy a analýzy vybraných problémov*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2008. 191 s. ISBN 978-80-7144-169-4.
- 12) VON MISES, L. 2006. *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006, xxvii, 959 s. ISBN 80-863-8945-6.

Výskumné správy a elektronické dokumenty

- 1) ALLEN L. 2009. *The Encyclopedia of Money*. California: ABC- CLIO, LLC, 2009. ISBN 978-1-59884-252-4.
- 2) AMADEO, K. 2020. *International Trade: Pros, Cons, and Effect on the Economy Four Reasons Why International Trade Is Slowing*, . [online]. február 2020. Dostupné na internete: <<https://www.thebalance.com/international-trade-pros-cons-effect-on-economy-3305579>>.
- 3) BHAGWATI, J. – KRUEGER, A. – WIBULSWASDI, C. 1974. *Capital Flight from LDC's: A Statistical Analysis*. In: Gerald Epstein (ed.), *Illegal Transactions in International Trade*. [online]. Amsterdam: North Holland Publishing, 1974. Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780444105813500173> >.
- 4) BRYSON, J.R – DANIELS, P.W. 2007. *The handbook of service industries*. Cornwall: MPG Books Ltd, 2007. ISBN 978-1-84064-948-2.
- 5) CLAESSENS, S. – NAUDER, D. 1993. *Recent estimates of capital flight*. Policy, Research working papers ; no. WPS 1186. Debt and international finance. [online]. Washington, DC: World Bank, 1993. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/878311468739518251/Recent-estimates-of-capital-flight>>.
- 6) DONOVAL, M. 2006. *Výmenné relácie v zahraničnom obchode*. [online]. Bratislava: Národná banka Slovenska, BIATEC, ročník 14, č. 9/2006. Dostupné na internete: <https://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/MU/06_07.pdf>.
- 7) DUDÁŠ, T. 2014. *Medzinárodný pohyb kapitálu*. [online]. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2014. Dostupné na internete: <<https://www.slideshare.net/tamass/medzinrodn-pohyb-kapitlu-67618621>>.
- 8) DUJAVA, D. – ŠIRAŇOVÁ, M. 2017. *Getting the measures of trade misinvoicing right: Bilateral panel data approach*. [online]. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2017. ISSN 1337-5598. Dostupné na internete: <<http://www.ekonom.sav.sk/sk/publikacie/wp-98-getting-the-measures-of-trade-misinvoicing-right-bilateral-panel-data-approach-p374>>.
- 9) GERSTEDT, H. – HALL, R., B. – SWEDER, V. 1993. *Measuring capital flight : a case study of Mexico (English)*. Policy, Research working papers ; no. WPS 1121. [online]. Washington, DC: World Bank, 1993. Dostupné na internete: <<http://documents.worldbank.org/curated/en/253251468756570063/Measuring-capital-flight-a-case-study-of-Mexico>>.
- 10) FRANCOIS, J. – HOEKMAN, B. 2010. *Services Trade and Policy*. [online]. Journal of Economic Literature, American Economic Association, september 2010. Dostupné na internete: <<https://ideas.repec.org/a/aea/jeclit/v48y2010i3p642-92.html>>.

- 11) FRANCOIS, J.,F. – MANCHIN, M. – MARTIN, W. 2013. *Market Structure in Multisector General Equilibrium Models of Open Economies*. In: B. D. Peter and W. J. Dale eds, *Handbook of Computable General Equilibrium Modeling*. [online]. Elsevier, 1571600. Dostupné na internete: <<https://ideas.repec.org/h/eee/hacchp/v1y2013icp1571-1600.html>>.
- 12) GULATI, S. 1987. *A Note on Trade Misinvoicing*. [online]. In: D. Lessard, J. Williamson, *Capital Flight and Third World Debt*. Washington, DC: Institute for International Economics, 1987. Dostupné na internete: <<https://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=XF2015016460>>.
- 13) HOEKMAN, B. 2006. *Liberalizing trade in services : a survey*, Policy Research Working Paper Series 4030. [online]. The World Bank, 2006. Dostupné na internete: <<https://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/4030.html>>.
- 14) CHEN, J. 2019. *Capital Outflow*. [online]. April 2019. Dostupné na internete: <<https://www.investopedia.com/terms/c/capital-outflow.asp>>.
- 15) KAR, D. – CARTWRIGHT-SMITH, D. 2010. *Illicit financial flows from Africa: Hidden resource for Development: Global Financial Integrity*. [online]. 2010. Dostupné na internete: <https://secureservercdn.net/45.40.149.159/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2014/05/gfi_africareport_web.pdf?time=1587648300>.
- 16) KARMALI, D. P., – Sudarsan, P., K. 2008. *Impact of Trade in Goods on Trade in Services: A Country Level Panel Data Analysis*. [online]. Indian Journal of Economics and Business 7 (1):145–154. Dostupné na internete: <<https://www.semanticscholar.org/paper/Impact-of-trade-in-goods-on-trade-in-services%3A-A-Karmali-Sudarsan/1bdc28ab5980725d4f934e2ba5b8b3e9def0d4b3>>.
- 17) KHAN, M., S., – HAQUE, N., U. 1985. *Foreign Borrowing and Capital Flight: A Formal Analysis*. Staff Papers, Vol. 32. [online]. Washington: International Monetary Fund, december 1985. Dostupné na internete: <<https://link.springer.com/article/10.2307/3866741>>.
- 18) LIMAO, N. – VENABLES, A. J. 2001. *Infrastructure, Geographical Disadvantage, Transport Costs, and Trade*. [online]. The World Bank Economic Review vol. 15, no. 3, pp. 451-479, september 2001. Dostupné na internete : <<http://documents.worldbank.org/curated/en/662351468331778084/Infrastructure-geographical-disadvantage-transport-costs-and-trade>>.
- 19) LUKÁČ, J. a kol. 2019. *Financie, účtovníctvo, dane 2019 a ich právne aspekty so zameraním na súčasné problémy*. Elektronický recenzovaný zborník vedeckých prác. [online]. Košice:, Ekonomická univerzita v Bratislave, Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach, Katedra finančného riadenia podniku. Dostupné na internete: < https://sekarl.euba.sk/arl-eu/sk/detail-eu_un_cat-0260095-Financie-uctovnictvo-dane-2019-a-ich-pravne-aspekty-so-zameranim-na-sucasne-problemy/>. ISBN 978-80-225-4660-7.

- 20) MCLEOD, D. 2002. *Capital Flight*. In: David R. Henderson, Concise Encyclopedia of Economics. [online]. Library of Economics and Liberty. Dostupné na internete: <<http://www.econlib.org/library/Enc/CapitalFlight.html>>.
- 21) MICHAEL, F. – MORRISON, M. – MORRISON, W.M. 2008. *China's "Hot Money" Problems*. [online]. Foreign Affairs, Defense, and Trade Division, CRS report for congress, júl 2008, Dostupné na internete: <<https://fas.org/sgp/crs/row/RS22921.pdf>>.
- 22) MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Klasifikácia služieb*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.economy.gov.sk/obchod/multilateralne-obchodne-vztahy/wto/sluzby-a-wto/klasifikacia-sluzieb>>.
- 23) MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Služby a WTO*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.mhsr.sk/obchod/multilateralne-obchodne-vztahy/wto/sluzby-a-wto>>.
- 24) MIRDALA, R. a kol. 2011. Ekonomické aspekty liberalizácie kapitálových tokov v európskych tranzitívnych ekonomikách. [online]. Košice: Univerzitná knižnica, Technická univerzita v Košiciach, 2011. Dostupné na internete: <http://www3.ekf.tuke.sk/ket/subory/knihy/mirdala_liberalizacia_kapitalovych_tokov.pdf>. ISBN: 978-80-553-0838-8.
- 25) MOELLER, S. 2010. *Characteristics of Services – A New Approach Uncovers their Value*. [online]. Oestrich-Winkel, Germany: Department for Market-oriented Management, European Business School (EBS), 2010. ISSN 0887-6045. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/235266809_Characteristics_of_services_-_a_new_approach_uncovers_their_value>.
- 26) YOUSEFI, A. 2018. *Estimating the Effect of the Internet on International Trade in Services*. [online]. Canada: Department of Economics, Business and Mathematics, King's University College, Western University, 28.februára 2018. ISSN 2372-9759. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/323495241_Estimating_the_Effect_of_the_Internet_on_International_Trade_in_Services>.
- 27) OECD. 2010. *International financial flows*. In: OECD Factbook: Economic, Environmental and Social Statistics. [online]. Paríž: OECD Publishing, 2010. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1787/factbook-2010-103-en>>.
- 28) OTT M. 2008. *International Capital Flows: The Concise Encyclopedia of Economics*. 2008. [online]. Library of Economics and Liberty, jún 2015. Dostupné na internete: <<https://www.econlib.org/library/Enc/InternationalCapitalFlows.html>>.
- 29) PATNAIK, I. a kol. 2000. *Trademisinvoicing and Capital Flight from India*. [online]. New Delhi: National Institute of Public Finance and Policy, marec 2000. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/profile/Ila_Patnaik2/publication/234109519_Trade_>

Misinvoicing_and_Capital_Flight_from_India/links/0912f50f3aea7a855c000000/Trade-Misinvoicing-and-Capital-Flight-from-India.pdf>.

- 30) PATNAIK, I. a kol. 2010. *Determinants of Trade Misinvoicing*. Working Paper No. 2010-75. [online]. New Delhi: National Institute of Public Finance and Policy, október 2010. Dostupné na internete: <<https://core.ac.uk/download/pdf/6659363.pdf>>.
- 31) POWELL, A. a kol. 2002. *Capital Inflows and Capital Outflows: Measurement, Determinants*. [online]. Buenos Aires: Business School Working Papers veinticinco, Universidad Torcuato Di Tella., júl 2002. Dostupné na internete: <https://www.utdt.edu/Upload/CIF_wp/wpcif-072002.pdf>.
- 32) SCHNEIDER, B. 2003. *Measuring Capital Flight: Estimates and Interpretations*. Working Paper 194. [online]. Londýn: Overseas Development Institute, marec 2003. Dostupné na internete: <<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2432.pdf>>. ISBN 0 85003 633 X.
- 33) ŠSTATISTICKÝ ÚRAD EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV. 2019. *Národné účty a HDP*. [online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National_accounts_and_GDP/sk>.
- 34) TIWARI, S. 2015. *Managing capital outflows — further operational considerations*. [online]. Washington, D.C: International Monetary Fund Washington, D.C, december 2015. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2015/120315.pdf>>.
- 35) WORLD TRADE ORGANIZATION. *GATS: Fact and Fiction*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gats_factfiction3_e.htm>.
- 36) YALTA, A., Y. 2009. *Capital Flight: Conceptual and Methodological Issues*. [online]. Ankara: Hacettepe University, Department of Economics, 2009. Dostupné na internete: <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302635>>.

Elektronické zdroje použitých dát

<https://comtrade.un.org/>

<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

<https://gfintegrity.org/research/methodology>

<https://www.imf.org/external/index.htm>

<https://www.nbs.sk/sk/menova-politika/makroekonomicka-databaza>

<https://slovak.statistics.sk/>

<https://www.trademap.org/Index.aspx>

<https://www.wto.org/>